

Heidi Mankisenmaa

Inkluusio – Neuropsykiatrisesti oireilevan oppilaan tukeminen koulu-päivän aikana

Opas Aleksis Kiven koulun henkilöstölle

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Sosionomi AMK

Sosiaalialan tutkinto-ohjelma

Opinnäytetyö

8.5.2023

Tekijä	Heidi Mankisenmaa
Otsikko	Inklusio – Neuropsykiatrisesti oireilevan oppilaan tukeminen koulupäivän aikana – Opas Aleksis Kiven koulun henkilöstölle
Sivumäärä	24 sivua + 1 liite
Aika	08.05.2023
Tutkinto	Sosionomi AMK
Tutkinto-ohjelma	Sosiaalialan tutkinto-ohjelma
Ohjaajat	Lehtori Katarina Groop Lehtori Katja Ihamäki

Tämän monimuotoisen opinnäytetyön tavoitteena on antaa peruskoulun opettajille ja koulunkäynninohjaajille perustietoa neuropsykiatrisista häiriöistä, sekä antaa työkaluja neuropsykiatrisesti oireilevan oppilaan tukemiseen koulupäivän aikana. Lisäksi opinnäytetyössä käsitellään oppilashuollon toimintaa, ja sen tarjoamia tukimahdollisuuksia. Opinnäytetyön yhteiskunnallisena tavoitteena on neuropsykiatrisesti oirehtivien lasten syrjäytymisen ennaltaehkäisy edistämällä heidän koulunkäyntiään tarjoamalla heidän kanssaan toimiville opetus- ja kasvatusalan ammattilaisille tietoa tavoista, joilla he voivat itse tukea omalla toiminnallaan neuropsykiatrisesti oireilevia oppilaita koulupäivien aikana. Opinnäytetyön tilaaja on Aleksis Kiven koulu, Siuntio.

Inklusion periaate näyttölee yhä suurempaa roolia nykypäivän Suomen koulujärjestelmässä. Inklusiivisesti toimivassa oppilaitoksessa erityisen tuen saamisen perusteena ei ole diagnoosi, sekä erot erityisen tuen ja muiden oppilaiden välillä on pyritty häivyttämään tuomalla oppilaan tarvitsema erityinen tuki hänen omaan lähikouluunsa.

Neuropsykiatrisilla häiriöillä tarkoitetaan kehityksellisiä eli jo varhaislapsuudessa esiintyviä häiriöitä, jotka johtuvat aivojen rakenteellisista tai toiminnallisista poikkeavuuksista. Nämä poikkeavuudet vaikuttavat esimerkiksi ihmisen kognitioon eli tiedollisiin toimintoihin sekä inhibitioon eli reaktioiden ja käyttäytymisen säätelyyn. Tässä opinnäytetyössä keskitytään kolmeen yleisesti tunnettuun neuropsykiatriseen häiriöön – ADHD:hen, autismikirjoon ja Touretten oireyhtymään. ADHD on aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö. Autismikirjo on joukko toisistaan hieman poikkeavia oireyhtymiä, joilla on kuitenkin yhteisinä piirteinä toimintarajoitteet muun muassa sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja käyttäytymisen mukauttamisessa ympäristön odotusten mukaiseksi. Touretten oireyhtymä on samanaikainen äänellinen ja motorinen monimuotoinen nykimishäiriö.

Henkilöillä, joilla on jokin neuropsykiatrisen häiriö, on kohonnut syrjäytymisriski. Kuitenkin mitä varhaisemmassa vaiheessa neuropsykiatrisesti oireilevat lapset, ja heidän perheensä saavat riittävästi tukea, sen todennäköisempää lapsen syrjäytymisen välttäminen on. Neuropsykiatristen lasten ja nuorten hoidossa on havaittu, että perinteinen vastaanottotyö ei ole tarpeeksi vaikuttava tukimuoto heille. Tämän vuoksi tukea viedään yhä enemmän sairaaloiden ulkopuolelle, lapsen omaan elinympäristöön eli kouluun, kotiin ja harrastuksiin.

Neuropsykiatrisesti oireilevan oppilaan tukemisen kolme peruspilaria ovat ennakointi, strukturointi ja toistot. Konkreettisesti tämä voi tarkoittaa esimerkiksi päiväohjelman yhdessä läpikäymistä kuvatuella avulla, jotta oppilas tietää, mitä päivän aikana tulee tapahtumaan. Myös muutokset normaaliin päiväjärjestykseen on hyvä ennakoita mahdollisuuksien mukaan.

Avainsanat	inkluisio, neuropsykiatria, koulusosiaalityö, erityinen tuki

Author	Heidi Mankisenmaa
Title	Inclusion – Supporting Neuropsychiatric Symptomatic Students at School – Guide for School Staff
Number of Pages	24 pages + 1 appendices
Date	8 May 2023
Degree	Bachelor of Social Services
Degree Programme	Degree Programme in Social Services
Instructors	Katarina Groop, Lecturer Katja Ihamäki, Lecturer
The aim of this thesis is to give information about neuropsychiatric disorders to comprehensive school teachers, and special needs assistants. The thesis gives tools to support students with neuropsychiatric disorders, and knowledge about student welfare services in Finland. The social objective of this thesis is to prevent exclusion of students with neuropsychiatric symptoms by contributing to their teachers' and assistants' knowledge in supporting them during the school day. The orderer of the thesis is a comprehensive school from Siuntio, Finland. Inclusion is a part of the Finnish education system nowadays. Inclusion means that the differences between special needs students and other students have been minimized by bringing the special support into the student's local school. Having a diagnosis is not a requirement for getting special support at school. Neuropsychiatric disorders are developmental brain disorders that are caused by structural and/or functional abnormalities in the brain. They affect cognition and inhibition, for example. The focus in this thesis is on ADHD, autism spectrum disorder and Tourette syndrome. ADHD is an attention-deficit/hyperactivity disorder. People who are on the autism spectrum may have difficulties in interacting, behaving, or communicating in a way that most people are used to. Tourette syndrome causes one to have so called tics. Tics can be for example different twitches or sounds. People that have a neuropsychiatric disorder are more likely to be excluded. However, the earlier these people get the help and support they need, the more likely they succeed in life and do not end up being excluded. It has been proved that neuropsychiatric kids benefit more of rehabilitation that is done outside the clinic – in their own living environment at school, home and after school activities. The three basic factors in supporting students with neuropsychiatric disorders are anticipation, structure, and repetition. For example, using a visual daily program may help the person to understand what is going to happen during the day. If there were any changes in the normal daily program, it would be good to anticipate them beforehand if possible.	
Keywords	inclusion, neuropsychiatry, school social work, special support

Sisällysluettelo

1	Johdanto	1
2	Neuropsykiatriset oireyhtymät & kolmiportainen tuki perusopetuksessa	3
3	Oppilashuolto	5
4	Koulusosiaalityö & lastensuojelu	7
5	Toimintaympäristönä koulu – Inklusio	9
6	Opinnäytetyön toteutus	12
6.1	Kehittämistehtävä	12
6.2	Taustahaastattelut	13
6.3	Neuropsykiatrisen oppilaan tukeminen koulussa – Opas Aleksis Kiven koulun henkilöstölle – Oppaan toteutuksen kuvaus	14
6.4	Opinnäytetyön arviointi	16
7	Johtopäätökset	17
8	Eettinen pohdinta	18
9	Pohdinta	20
	Lähteet	21
	Liitteet	
	Liite 1. Neuropsykiatrisen oppilaan tukeminen koulussa – Opas Aleksis Kiven koulun henkilöstölle	

1 Johdanto

Tämän monimuotoisen opinnäytetyön yhteiskunnallisena tavoitteena on neuropsykiatrisesti oirehtivien lasten syrjäytymisen ennaltaehkäisy edistämällä heidän koulunkäyntiään tarjoamalla heidän kanssaan toimiville koulutus- ja kasvatustalouden ammattilaisille tietoa tavoista, joilla he voivat itse tukea omalla toiminnallaan neuropsykiatrisesti oireilevia oppilaita koulupäivien aikana tekemällä opas tästä aiheesta.

Tarve opinnäytetyölle nousi ruohonjuuritason työstä. Lisäksi neuropsykiatristen henkilöiden tukeminen on yhteiskunnallisella tasolla perusteltua, sillä neuropsykiatriset häiriöt ovat hoitamattomina invalidisoivia. Yleisesti tunnettuja riskejä ovat koulupudokkuus, sekä syrjäytyminen. (Näenepsy.) Syrjäytymisellä viitataan työ- ja koulutusmarkkinoiden ulkopuolelle jäämiseen, sekä asunnottomuuteen ja päihdesairauksiin. (RIKU 2017).

Henkilöillä, joilla on jokin neuropsykiatrinen häiriö, on kohonnut syrjäytymisriski. (Virtanen 2021). Syrjäytyminen on prosessi, joka alkaa usein vaikeuksilla sosiaalisissa suhteissa, koulussa tai kotona. Nämä haasteet voivat johtaa alisuoriutumiseen tai koulun keskeytymiseen. Lopulta ihminen ajautuu heikkoon asemaan työmarkkinoilla ja tätä myöten syrjäytymisprosessin mallin mukaan täydelliseen syrjäytymiseen, johon kuuluu esimerkiksi päihdesairaudet ja rikollisuus. Nämä taas voivat johtaa yhteiskunnan ulkopuolelle jäämiseen tai laitostumiseen. (Perälä 2021.) Laitostumisella tarkoitetaan ihmisen muuttumista esimerkiksi lastensuojelulaitoksessa tai muussa laitostuotiossa passiiviseksi, jolloin kyky itsenäiseen elämään voi olla alentunut. (Suomisanakirja).

Useilla neuropsykiatrisesti oireilevilla lapsilla on haasteita koulunkäynnissä, sekä sittemmin jatko-opinnoissa ja siirtymävaiheessa työelämään. Tutkimuksissa on osoitettu esimerkiksi ADHD:n yhteys syrjäytymisprosessiin kuuluvaan rikollisuuteen ja päihdesairauksiin. Muutama vuosi sitten julkaistussa tutkimuksessa on todettu myös, että Touretten oireyhtymän diagnoosin omaavilla on 2,5-kertainen riski saada tuomio päih-teisiin liittyvistä rikoksista, kuten rattijuopumuksesta, huumausaineiden hallussapidosta, myynnistä tai valmistuksesta. Verrokkiryhmänä tutkimuksessa toimi TS-diagnosoitujen henkilöiden sisarukset. Näin ollen kasvuympäristö ja noin puolet perintötekijöistä yhdis-tivät edellä mainittuja ryhmiä. (Virtanen 2021.)

Tässä monimuotoisessa opinnäytetyössä neuropsykiatrisesti oireilevien oppilaiden tukemista lähestytään inklusion näkökulmasta. Inklusion mukaiset toimintamallit pyrkivät häivyttämään selkeät erittelyt erityisintuenpäättöksen saaneiden ja muiden oppilaiden välillä.

Opinnäytetyöstä saa perustietoa oppilashuollon toiminnasta ja yleisimmistä neuropsykiatrisista häiriöistä, sekä näitä piirteitä omaavien oppilaiden tukemisesta koulupäivän aikana. Monimuotoisen opinnäytetyön tuotos, opas, löytyy liitteestä 1, joka antaa suunta- viivoja neuropsykiatrisen lapsen kohtaamiseen ja tukemiseen kouluarjessa.

Tämän monimuotoisen opinnäytetyön toimeksiantajana on Aleksis Kiven koulu. Kyseessä on Siuntiossa sijaitseva peruskoulu, jossa on yhteensä noin 480 oppilasta. Aleksis Kiven koulun toimintakulttuuri tukee oppilaiden kehittymistä yhteistyötaidoissa, sosiaalisen kanssakäymisen ja hyvien tapojen sekä elämänhallinnan taidoissa. Ke- vällä 2022 Aleksis Kiven koulu toimi väistötiloissa, mutta toiminta on sittemmin siirretty uudelle Sivistyskampus Siuntion Sydämeen elokuussa 2022. (Siuntio).

Aleksis Kiven koulun merkittävimpiä painopisteitä ovat kestävä kehitys ja yrittäjyys, sekä kansainvälisyys. Yhteistyötä tehdään luokkarajoja ylittävällä otteella. Aleksis Ki- ven koulussa vallitsee vahva tiimityöskentelyn toimintakulttuuri. Kyseinen koulu myös tukee aktiivisesti oppilaiden kokonaisvaltaista hyvinvointia. Oppilashuoltotiimi on moni- nainen, ja sen kesken vallitsee vahva yhteistyö. Lisäksi Aleksis Kiven koulu on kiusaa- misen vastainen, KiVa-koulu, ja koulun käytössä on myös Verso vertaissovitteluoh- jelma. (Siuntio.)

Opinnäytetyö haastaa lukijan laajentamaan omaa perspektiiviään ja omaksumaan uusia toimintamalleja, jotka perustuvat positiiviselle kasvatukselle ja pedagogiikalle. Positiivi- nen pedagogiikka ei ole verrannollinen siihen, että erilaisia ongelmia mitätöitäisiin. Se ei myöskään tarkoita sitä, että lasta tulisi kehua perusteettomasti. Sen sijaan positiivinen pedagogiikka on näkökulman tietoista laajentamista. Positiivista pedagogiikkaa harjoit- tava kasvattaja kiinnittää erityistä huomiota oppilaan vahvuuksiin ja nostaa niitä tietoi- sesti esiin. Oppilaalla on oikeus saada myönteistä palautetta onnistumisistaan ja yrityk- sistään. Sanotaan, että tarvitsemme myönteistä palautetta kolminkertaisesti negatiivi- seen palautteeseen nähden. Positiivisten asioiden esiin nosto vahvistaa oppilaan käsi- tystä hänen minäpystyvyydestään. Negatiivisen palautteen kehä taas heikentää oppi- laan omaa uskoa kykyihinsä. Tämä heikentää lapsen odotuksia omista tulevistakin on- nistumisista, mikä voi johtaa esimerkiksi ennen aikaiseen luovuttamiseen haastavien tehtävien edessä tai alisuoriutumiseen. (Vuorinen 2019: 181–182.)

2 Neuropsykiatriset oireyhtymät & kolmiportainen tuki perusopetuksessa

Neuropsykiatrinen oireyhtymä ei useinkaan näy päällepäin ihmisestä. Se kuitenkin vaikuttaa merkittävästi muun muassa toiminnanohjaukseen, aistiärsykkeiden sietokykyyn ja pärjäämiseen yhteiskuntamme vuorovaikutteisessa toimintakulttuurissa. (Oksanen & Sollasvaara 2019: 14.) Kliinisenä alana neuropsykiatria ei ole jäsentynyt diagnoosiryhmien mukaan. Se on oppi sellaisista psyykkisistä häiriöistä, joita aivojen rakenteelliset tai toiminnalliset poikkeavuudet aiheuttavat kognitioon, emootioihin ja käyttäytymiseen sekä mieleen. (Vataja 2021: 19.)

ADHD (*attention deficit, hyperactivity disorder*) on aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö. Se ilmenee keskittymisvaikeuksina sekä pulmina säädellä aktiivisuutta ja hallita impulsseja. Eri esiintymismuodoissa on hieman erilainen ulospäin näkyvä oireisto. – Tarkkaamattomuuspainotteisessa muodossa, tutummin ADD:ssa (*attention defic disorder*), ilmenee toiminnanohjauksen ja keskittymisen ongelmia, mutta impulsiivisuutta tai yliaktiivisuutta ei liiemmin esiinny. Yliaktiivis-impulsiivisessa muodossa puolestaan esiintyy juuri impulsiivisuutta sekä yliaktiivisuutta, kun taas merkittäviä keskittymisvaikeuksia ei ole. Näiden yhdistetyn muodon ADHD:ssa haasteita esiintyy kaikilla keskeisillä oirealueilla, joita ovat aktiivisuuden säätelyn vaikeus, tarkkaavuuden säätelyn vaikeus ja impulsiivisuus. (Puustjärvi 2019: 8.)

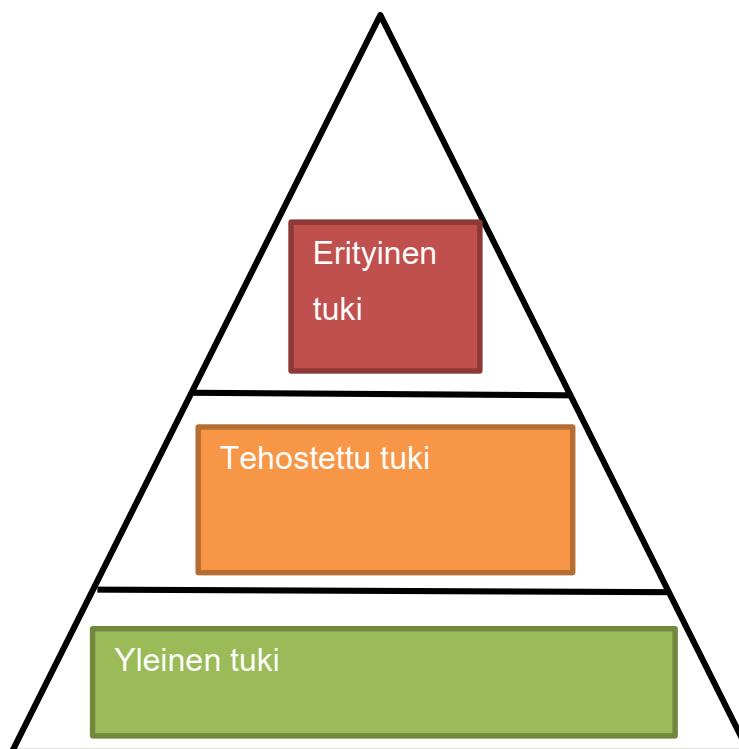
On tärkeää, että ADHD-piirteitä omaava lapsi pääsee hoidon piiriin mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Käypä hoito -suosituksen (2019) mukaan ADHD saattaa hoitamattomana haitata opintoja sekä työllistymistä. Lisäksi se suurentaa syrjäytymisriskiä sekä psykiatristen häiriöiden ja päihteiden käytön mahdollisuutta. (Käypä hoito 2019.)

Toinen neuropsykiatrisiin oireyhtymiin lukeutuva oireyhtymä on autismikirjo. Autismikirjo on kattokäsite, jonka alle kuuluu joukko erilaisia oireyhtymiä. (Savikuja 2019a: 10). Voidaan käyttää myös lyhennettä ASD, joka tulee sanoista *autism specturum disorder*. (Castrén & Grönfors & Timonen & Tani 2021: 295). Nämä oireyhtymät ovat geneettisesti, neurologisesti ja kognitiivisesti toisistaan poikkeavia alaryhmiä, joiden yhteisiä piirteitä ovat toimintarajoitteet sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja kommunikaatiossa sekä käyttäytymisen mukauttamisessa ympäristön odotuksiin. Lisäksi autismikirjolla olevalla henkilöllä esiintyy joustamattomia, toistavia tai rajoittuneita käyttäytymismalleja. Myös erilaiset ASD-ihmisten aistipoikkeavuudet vaativat erityistä huomiota. (Savikuja 2019a: 10.)

Touretten oireyhtymä eli samanaikainen äänellinen ja motorinen monimuotoinen nykimishäiriö on pitkäaikainen tic-häiriö. Siinä esiintyy vähintään kaksi monimuotoista motorista ja yksi vokaalinen tic-oire. (Savikuja 2019b: 11.) Tic-oire on tarkoituksettomasti toistuva, äkillinen ja nopea liike tai äänne. Asiattomasti kiroilu, kopralalia, lienee nykimisoireista tunnetuin. Kuitenkin tätä sekä kopralaliaa vastaavaa monimuotoista motorista nykimisoiretta, kypropraksiaa, on ainoastaan 10–30 prosentilla TS-ihmisistä. (Lepämäki 2021: 375, 377.) Tourette-henkilö saattaa mahdollisesti pystyä pidättämään tic-oireitaan hetkellisesti, mutta tämä voi johtaa paineen kasvuun. Tällöin oireet voivat tulla normaalia voimakkaammin päälle esimerkiksi koulupäivän jälkeen. Lapsi on saatanut pidätellä nykimisoireitaan koko päivän, jottei hän tulisi kiusatuksi koulussa. (Lepämäki 2021: 375.)

Neuropsykiatrisesti oireilevilla oppilailla on usein haasteita toiminnanohjauksessa, eli esimerkiksi erilaisten toimintojen suunnittelussa ja aloitteellisuudessa, sekä palautteen vastaanottamisessa ja hyödyntämisessä. Lisäksi inhibitiossa eli käyttäytymisen säätelyssä voi olla haasteita. Tämän vuoksi on tärkeää, että tuemme neuropsykiatrisia oppilaita heidän omassa toiminnanohjauksessaan. Toiminnanohjauksen tukemisen rungon muodostavat ennakointi, strukturointi ja toistot. Lisäksi luokahuoneessa saattaa olla erilaisia aistiesteitä, kuten kirkkaita valoja tai kovia ääniä, mitkä voivat nostaa oppilaan stressitasoa ja näin vaikuttaa oppilaan keskittymiskykyyn tai toiminnanohjaukseen. Tällöin on syytä vähentää luokkatilan aistiärsyksiä esimerkiksi muuttamalla valaistusta. Äänilyherkkyyteen auttavat usein kuulosuojaimet. (Oksanen & Sollaavaara 2019: 62–89.) Suomessa ei vaadita diagnoosia pedagogisen tuen saamiseksi. (Oksanen & Sollaavaara 2019: 23).

Oppimisen tuen kivijalkoja ovat ratkaisukeskeisyys, suunnitelmallisuus, ennakointi ja moniammatillinen yhteistyö, sekä koulun ja kodin välinen yhteistyö. (Kivalo & Laakso & Roponen 2019: 194). Perusopetuslain mukaan jokaisella oppilaalla on oikeus riittävään koulunkäynnin ja oppimisen tukeen läpi peruskoulun. Tarvittava tuki tulee mahdollistaa viipymättä. Suomessa on käytössä kolmiportainen tukimalli. (Opetushallitus.)

Kuvio 1. Kolmiportaisen tuen malli. Mallin kivijalkana toimii yleisen tuen porras. Seuraavana tulee tehostettu tuki ja kolmantena erityinen tuki. (Opetushallitus.)

Yleinen tuki on ensimmäinen keino vastata oppilaan tuen tarpeeseen. Yleistä tukea varten ei tarvita erillistä päätöstä tai selvityksiä. Tällöin on kyse yksittäisistä pedagogisista ratkaisuista – kuten satunnaisesta tukiopetuksesta. Mikäli yleinen tuki ei ole riittävä, oppilas siirtyy tehostetun tuen piiriin. Tämä perustuu moniammatillisesti suoritettuun pedagogiseen arvioon. Tehostetun tuen oppilaalle laaditaan oppimissuunnitelma. Tuki on jatkuvaa ja vahvempaa, yksilöllistä tukea. Mikäli tehostettu tuki ei riitä, tehdään erityistä tukea koskeva hallintopäätös pedagogisen selvityksen perusteella. Tällöin oppilaalle laaditaan HOJKS eli henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma. Kyseisessä suunnitelmassa voidaan päättää myös yksilöllistettävistä oppiaineista. Erityisen tuen oppilas saa erityisopetusta, ja se voidaan järjestää erityisluokassa tai -koulussa — tai inklusion periaatteen mukaisesti omassa lähikoulussa yleisopetuksen yhteydessä. (Opetushallitus; Kivalo ym. 2019: 195–196.)

3 Oppilashuolto

Oppilashuolto muodostuu kahdesta kokonaisuudesta. Koulutuksen järjestäjän hyväksymän opetussuunnitelman mukainen oppilashuolto on toimintaa, jonka voimin tuetaan sekä yksilöllistä että yhteisöllistä hyvinvointia. Sen avulla edistetään mielenterveyttä ja

ennaltaehkäistään syrjäytymistä, sekä mahdollistetaan turvallinen ja terveellinen koulu-ympäristö oppilaille. (Perälä ym. 2015: 26–27.) Tämän toiminnan suunnittelusta, kehittämisestä sekä toteuttamisesta oppilaitoksissa vastaavat koulukohtaiset monialaiset opiskeluhuoltoryhmät. (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2013/1287 § 14). Toinen osa oppilas- ja opiskelijahuoltoa ovat varsinaiset oppilashuollon palvelut. Näihin palveluihin kuuluvat kouluterveydenhuolto sekä psykologi- ja kuraattoripalvelut. (Perälä ym. 2015: 26–27.)

Oppilashuollon toiminnan raamit määritellään 1.8.2014 voimaan tullessa oppilas- ja opiskelijahuoltolaissa. (Perälä ym. 2015: 12). Kyseisen lain tarkoituksena on, esteettömyyden edistämisen lisäksi, muun muassa oppilaiden osallisuuden kohentaminen sekä ennaltaehkäistä ongelmien syntymistä. Myös kouluympäristön turvallisuuden edistäminen on osa oppilas- ja opiskelijahuoltolain määritelmiä tehtäviä. Laki turvaa varhaisen tuen sen tarpeessa olevalle oppilaalle. (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2013/1287 § 2.) Oppilashuollon päämääränä on ylläpitää sekä edistää oppilaiden fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista hyvinvointia. Myös hyvän oppimisen edistäminen ja ylläpito on osa oppilashuollon tehtäviä. (Perälä ym. 2015: 25; Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2013/1287 § 3; Gråsten-Salonen & Mehtälä 2017: 364.)

Oppilas- ja opiskeluhuoltoa tulisi toteuttaa ensisijaisesti yhteisöllisen hyvinvointityön keinoin. (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2013/1287 § 3). Yhteisöllisen oppilashuolto on sellaisen toimintakulttuurin luomista koko kouluun, mikä kohentaa oppilaiden hyvinvointia, terveyttä, sosiaalista vastuullisuutta, oppimista, vuorovaikutusta ja osallisuutta. Lisäksi siihen kuuluu ympäristöön liittyviä aspekteja, eli tekijöitä. Yhteisöllisen oppilashuollon toimien tulee edistää oppimisympäristön turvallisuutta, esteettömyyttä sekä terveellisyyttä. Koko koulun henkilöstö on yhdessä vastuussa oppilaitosyhteisön hyvinvoinnista. (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2013/1287 § 4.)

Yhteisöllisen oppilashuollon lisäksi koulukuraattorin vastuulla on yksilökohtaisen oppilashuollon toteuttaminen. Sillä tarkoitetaan yksittäiselle opiskelijalle yksilöllisesti tuotettuja kuraattoripalveluja koulupsykologin tuottamien palvelujen rinnalla. (Gråsten-Salonen & Mehtälä 2017: 363–364.)

Joka toinen vuosi toteuttavat kouluterveyskyselyt antavan ajankohtaista informaatiota koulu yhteisöjen ja yksilöiden kokonaisvaltaisesta hyvinvoinnista. Kuraattori voi osallistua näiden tulosten käsittelyyn yhdessä muun oppilaitoksen henkilöstön sekä vanhempien ja oppilaiden kanssa. (Gråsten-Salonen & Mehtälä 2017: 372.) Toinen keino

saada tietoa oppilaiden tuen tarpeista on luokissa havainnointi. Mikäli tulee ilmi ongelman piilevän luokan ilmapiirissä, kuraattori voi työskennellä koko luokan kanssa. Koulun sosiaalityön ammattilaisella on tietoa erilaisista interventioista, joita voi hyödyntää tämän kaltaisiin tilanteisiin. Lisäksi kuraattori osallistuu oppilaiden hyvinvointia tukevien toimintamallien luomiseen moniammatillisessa oppilashuoltoryhmässä. (Gråsten-Salonen & Mehtälä 2017: 371.)

4 Koulusosiaalityö & lastensuojelu

Kun sosiaalityö ja lastensuojelu aikoinaan jalkautuivat osaksi koulukenttää, sitä pidettiin sosiaalisena innovaationa. Sosiaalityön juurruttaminen osaksi koulutusjärjestelmää merkitsi toimintamallien sekä ajattelutavan muutosta verkostoissa ja palvelujärjestelmässä, sekä ylipäätään yhteiskunnan rakenteissa. Koulusosiaalityön palvelut ovat Suomessa kaikkien saatavilla – oppilaan sosioekonomisesta asemasta riippumatta. (Wallin 2019: Luku 1. Johdanto.)

Suomessa koulusosiaalityöntekijästä käytetään yleisesti nimikettä koulukuraattori. (Wallin 2019: Luku 1. Johdanto.) Kuraattori-nimikkeen taustalla on latinankielinen verbi *curator*, joka tarkoittaa *pitää huolta*. Kuraattorityö on yksi osa koulun oppilashuoltoa. Oppilashuollon palvelut, ja näin ollen myös kuraattoripalvelut, ovat oppilaille maksuttomia. Oppilas on oikeutettu saamaan sellaista tukea oppilashuollolta, mikä mahdollistaa opetukseen osallistumisen. (Gråsten-Salonen & Mehtälä 2017: 363.)

Terhi Pippurin lisensiaatintutkimuksessa koulukuraattorin asiakkuuden alkamisen syyt on jaettu kuuteen eri luokkaan. Yleisimmät syyt olivat tutkimuksen mukaan käyttäytyminen (32%) sekä sosiaaliset suhteet (30%). Pojilla asiakkuuden syy oli tyttöjä useammin käyttäytyminen – kun taas tytöillä sosiaalisiin suhteisiin liittyvät syyt olivat suuremmissa roolissa. Muita syitä koulukuraattorin asiakkuuteen olivat perhe, koulunkäyntijärjestelyt, tunne-elämään liittyvät teemat ja oppiminen. (Pippuri 2015: 55.) Oppilas- ja opiskelijahuoltolain (2013/1287) mukaan oppilaille tulee järjestää mahdollisuus päästä kuraattorin tai psykologin vastaanotolle seitsemän arkipäivän sisällä yhteydenottoa seuraavana päivänä. Tässä opinnäytetyössä näkökulma on kuitenkin edellä mainittu yhteisöllinen oppilashuolto tuomalla koko oppilaitoksen henkilökunnan tietoon keinoja neuropsykiatrisesti oireilevien oppilaiden tukemiseen.

Lapsista, joilla on ADHD, tehdään usein lastensuojeluilmoitus heidän vahvan liitännäis-
oireilunsa, kuten käyttäytymisongelmien vuoksi. (Kilpeläinen 2018: 32). Kilpeläisen tut-
kielmassa tutkittiin lastensuojelun avohuollon työntekijöiden käsityksiä ADHD-diagnoo-
sin saaneiden asiakkaiden palvelujen järjestämisestä. Haastatelluilla sosiaalityönteki-
jillä oli 30–54 asiakasta, joista 6–13:ta oli ADHD-diagnosi. Eräällä haastatellulla oli
ollut myös ajanjaksoja, jolloin asiakkaita oli 50, ja heistä 50 prosentilla oli jokin neuro-
psykiatrinen diagnosi. Kyseinen sosiaalityöntekijä olikin pohtinut, ettei diagnosi itses-
sään voi olla syy lastensuojeluasiakkuudelle. Neuropsykiatristen lasten tulisi saada tu-
kea peruspalveluiden puolelta. Tutkimuksessa haastatellut sosiaalityöntekijät toivat
ilmi, ettei lastensuojelun avohuollossa ole saatavilla riittävän vahvaa resurssia neuro-
psykiatriseen työskentelyyn. Ainoastaan poikkeustilanteissa tehostetussa perhetyössä
voi olla työntekijä, jolla on esimerkiksi neuropsykiatrisen valmentajan koulutus. (Kilpe-
läinen 2018: 40.)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen HuosTa-hankkeessa tutkittiin lasten kodin ulkopuo-
lalle sijoittamisen taustoja, syitä sekä palveluja ja kustannuksia. Noin 32 prosentilla lap-
sista ilmeni joko fyysinen tai neurologinen sairaus – tai sellaisen epäily. Isona vaikutta-
vana tekijänä sijoituksen taustalla tämä oli noin 18 prosentissa tapauksista. Avovas-
tauksissa sairaudeksi tarkennettiin aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö, ADHD, tai
sen piirteitä. Väkivaltaista käyttäytymistä esiintyi yli 40 prosentilla asiakaslapsista, ja
vahvana tekijänä se oli yhtä suuralla osalla kuin fyysiset tai neurologiset sairaudet oli-
vat. Opiskeluun ja koulunkäyntiin liittyviä haasteita oli lähes puolella lapsista. (Heino &
Hyry & Ikäheimo & Kuronen & Rajala 2016: 71–73.)

Nämä haasteet näkyvät vahvasti myös kouluissa. Käyttäytymiseen liittyvät ongelmat
oppilaiden keskuudessa ovat yleistyneet. Tilastojen perusteella sekä psykiatristen että
kehityksellisten neuropsykiatristen diagnoosien määrä lapsilla ja nuorilla on kasvanut
useissa korkean tulotason maissa. Tämän myötä on noussut huoli siitä, kuinka opetta-
jat pärjäävät yhä moninaisempia tarpeita omaavien oppilaiden kanssa. Haastavasti
käyttäytyvien oppilaiden hallitseminen on yksi huolestuttavimmista haasteista opetta-
jille. (Markkanen & Anttila & Välimäki 2019: 2.)

Lounaissuomalaisessa peruskoulussa toteutetussa tutkimuksessa selvitettiin, millaisia
tietoja, taitoja ja tukea opetushenkilöstö kaipaa haasteellisten oppilastilanteiden hallin-
taan. (Markkanen ym. 2019: 1.) Kyseisen tutkimuksen mukaan haastavat tilanteet ovat
yleisiä opetushenkilöstölle, ja niitä on vaikea ennakoida. Haastava käytös jaettiin kol-
meen eri kategoriaan; 1. Rauhattomuus ja impulsiivisuus 2. Sosiaalisesti vetäytyminen
3. Vastustava käytös. Rauhattomuus ja impulsiivisuus näkyivät esimerkiksi fyysisenä

sekä verbaalisena väkivaltana. Sosiaalisesti vetäytyviin oppilaisiin opetushenkilöstöllä oli taas vaikeuksia saada kontaktia. Joillain oppilailla esiintyi myös passiivisaggressiivista käytöstä, mikä huolestutti opetushenkilöstöä. Kolmannen kategorian käytös taas näkyi opetushenkilöstön ohjeiden vastustamisena, ja siihen saattoi yhdistyä myös rauhottomuus ja impulsiivisuus sekä sosiaaliset haasteet. (Markkanen ym. 2019: 6.)

Haastavia tilanteita varten opetushenkilöstö muun muassa kaipaa tietoa siitä, mikä olisi oikea tapa reagoida haastavaan käytökseen. Lisäksi he haluaisivat tietää, mitkä ovat aggression varhaiset merkit sekä kuinka tunnistaa ne ja muut mielenterveyden haasteet. He toivovat tietoa myös taustalla vaikuttavista tekijöistä – kuten mielenterveysongelmista, oppimisvaikeuksista sekä neuropsykiatrisista haasteista. He kokevat, että perustiedot esimerkiksi neuropsykiatrisista haasteista, kuten ADHD:sta tai ASD:sta, parantaisi heidän ymmärrystään sekä kykyjään tukea näitä oppilaita päivittäisessä työssä. (Markkanen ym. 2019: 6–7.) Samansuuntaisia tuloksia on saatu myös kansainvälisissä tutkimuksissa. Esimerkiksi Etelä-Afrikassa vuonna 2016 tuotetussa tutkimuksessa ilmeni useita haasteita ASD-oppilaiden inklusiolle – kuten sosiaalisten suhteiden ulkopuolelle jääminen tiedonpuutteen vuoksi. Tietoisuuden lisääminen on inklusion mahdollistaja. (Mojoko 2016: 1431–1435.) Samana vuonna Isossa-Britanniassa julkaistiin tutkimus TS-oppilaiden kokemista vaikeuksista koulussa. Jokainen tutkimukseen osallistunut nuori raportoi kouluvaikeuksista, jotka ovat yhteydessä TS:ään eli Touretten syndroomaan. (Wandman & Glazebrook & Beer & Jackson 2016: 3–4.)

Mitä varhaisemmassa vaiheessa neuropsykiatrisesti oireilevat lapset, ja heidän perheensä saavat riittävästi tukea, sen todennäköisempää syrjäytymiskierteeltä välttyminen on. (Perälä 2021). Ensisijainen vastuu esimerkiksi ADHD-diagnoosin saaneen lapsen tukemisesta on asuinkunnan peruspalveluilla ja koululla – yhdessä lapsen perheen kanssa. Koulun tarjoamien tukitoimien tulee olla toteutustavoiltaan pitkäjänteisiä. (Lämsä ym. 2015: 45.) Nuorisopsykiatrisen hoitopaikoissa on havaittu, etteivät perinteiset psykiatriset hoitotavat, kuten yksilöterapia, ole lopputulosten perusteella parhaita mahdollisia työtapoja neuropsykiatrisesti oireilevien asiakkaiden kanssa. Tämän vuoksi tukimuotoja on pyritty viemään mahdollisimman paljon lapsen konkreettiseen elinympäristöön eli esimerkiksi kouluun ja kotiin. (Lämsä ym. 2015: 68.)

5 Toimintaympäristönä koulu – Inklusio

Suomalaisessa yhteiskunnassa koulu nähdään yhteiskunnallisena instituutiona. Se on paikka, johon kaikilla on suhde. Koulussa on instituutiona useita eri tasoja. Virallinen

koulu sisältää perinteisen oppimisen sekä kasvun. Koulukulttuuria luovat oppilaiden välinen vertaisvuorovaikutus, sekä toisaalta sukupolvien välinen kanssakäynti. Koulussa ei voi valita, ketä kohtaa. Näiden lisäksi oppilaille tulee koulussa tutuksi yhteiskunnan palvelujärjestelmä. Hyvinvointiyhteiskuntaa kouluinstituution sisällä edustavat muun muassa koululääkärit, -terveydenhoitajat, -kuraattorit ja -psykologit. (Kiilakoski 2016: 28–29.)

Lastensuojelulain (2007/417) mukaan koulusosiaalityö on osa ennaltaehkäisevää lastensuojelua. Ennakoivan lastensuojelun ydintä on luoda ja kehittää kaikkien saatavilla olevia, hyvinvointia edistäviä palveluja. Lisäksi sen tavoitteena on edistää tietyssä elämäntilanteessa olevien selviytymistä niin, ettei varsinaista lastensuojelun asiakkuuden tarvetta syntyisi. Käytännössä tämä tarkoittaa lapsen kehityksen edistämistä, huolen havaitsemista ajoissa sekä varhaista puuttumista. (Wallin 2019: Luku 3. Koulusosiaalityön tehtävät.) Kunnalla on velvollisuus järjestää ehkäisevää lastensuojelua edistääkseen lasten ja nuorten hyvinvointia silloin, kun lapsella ei ole lastensuojelun asiakkuutta. (Gråsten-Salonen & Mehtiö 2017: 364.)

Työskentely-ympäristönä koulu tuo ammatilliseen traditioon tekijöitä, jotka eroavat hieman muusta lastensuojelun kentästä. Koulukuraattorin työ on dynaamisempaa, näkyvämpää, itsenäisempää sekä joustavampaa. (Wallin 2019: Luku 3. Koulusosiaalityön tehtävät.) Myös erityistä tukea vaativien oppilaiden tukeminen on osa kuraattorin työtä. (OAJ 2017: 6).

Suomen perustuslaki takaa kaikille perusoikeudet – mukaan lukien lapset. Jokaisella on oikeus yhdenvertaisuuteen ja koskemattomuuteen. Erityisesti perustuslain 6.1§:ssä ja 6.2§:ssä määrätään yhdenvertaisuudesta. Ketään ei saa asettaa eriarvoiseen asemaan esimerkiksi sukupuolen, iän, uskonnon, terveydentilan, tai vammaisuuden vuoksi. Perustuslain 6.3§:n mukaan lapsia tulee kohdella tasavertaisina yksilöinä. (Nieminen 2010: 25–27.)

Koulumaailman yhdenvertaisuutta ja esteettömyyttä turvaavat nykyisin inklusion periaate. (Oksanen & Sollasvaara 2019: 23.) Oppilas- ja opiskelijahuoltolain mukaan yksi oppilashuollon tehtävistä onkin kouluympäristön esteettömyyden edistäminen. (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2013/1287 § 2.) Myös yhdenvertaisuuslaki velvoittaa koulutuksen järjestäjän arvioimaan yhdenvertaisuuden toteutumista oppilaitoksissa – sekä ryhtymään välttämättömiin yhdenvertaisuutta edistäviin toimenpiteisiin. Tätä varten oppilaitoksilla tulee olla konkreettinen suunnitelma. (Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014 § 6.)

Viimeksi mainitun lain mukaan positiivinen erityiskohtelu ei ole syrjintää, kun se on oikeasuhteista, ja sen päämääränä on syrjinnästä seuranneiden haittojen poistaminen tai ehkäiseminen – tai faktillisen yhdenvertaisuuden promootio, eli edistäminen. (Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014 § 9).

Inklusion periaatteen mukaisesti toimiessa karkeat erittelyt erityisentuen tarpeisten ja muiden oppilaiden välillä on pyritty häivyttämään. Tuen saamisen ehtona ei enää ole virallinen diagnoosi. Inklusioon kuuluu myös lähikouluperiaate – jokaisella lapsella on oikeus käydä koulua, joka on lähellä omaa kotia. Käytännössä tämän tulisi tarkoittaa sitä, että erityinen tuki tuodaan sitä tarvitsevan oppilaan lähikouluun, yleisopetusluokkiin. (Oksanen & Sollaavaara 2019: 23.)

Inklusiokäsite on peräisin Yhdistyneiden kansakuntien vammaisten vuodelta 1983 ja Salamancan sopimuksesta vuodelta 1994. YK:n vammaisten vuoden mottona oli ”täysi osallisuus ja tasa-arvo”. Salamancan sopimus allekirjoitettiin yli 90 maan ja 25 kansainvälisen järjestön toimesta erityisopetuksen kongressissa. Kyseisessä sopimuksessa sovittiin, että jokaiselle lapselle tulee taata pääsy normaaliin kouluun riippumatta yksilön tuen tarpeista. (Takala & Lakkala & Äikäs 2020: 15.) Inklusio on käytännössä demokraattisen koulukulttuurin luomista ja ylläpitämistä, sekä ennen kaikkea lapsen oikeuksien, yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon toteuttamista. Se ei ole yksittäinen strategia, joka voidaan tarvittaessa ottaa käyttöön, vaan se kohdistuu koko kouluyhteisön moninaisuuteen. Kuitenkin inklusion täytäntöönpano vaihtelee valtakunnallisesti. (Takala ym. 2020: 16.)

Neuropsykiatrinen oireyhtymä ei useinkaan näy päällepäin ihmisestä. Se kuitenkin vaikuttaa merkittävästi muun muassa toiminnanohjaukseen, aistiärsykkeiden sietokykyyn ja pärjäämiseen yhteiskuntamme vuorovaikutteisessa toimintakulttuurissa. Neuropsykiatrisen lapsen poikkeava käytös johtuu hänen poikkeavasta neurobiologiastaan – ei ilkeydestä tai huonosta kasvatuksesta. Neurokirjolla olevan lapsen sopeutuminen yhteiskunnan vaatimuksiin on usein rajallista, ja hän kuormittuu merkittävästi arjen perustoiminnoista. Tämä voi jopa estää henkilöä toimimasta kokonaan, mikä vähentää hänen minäpystyvyyttään. Pitkässä juoksussa nämä kokemukset nakertavat henkilön itsetuntoa. Neuropsykiatrisesti oireilevan lapsen lähiaikuisten tulee muokata ympäristöä, vaatimuksia ja omaa toimintaansa niin, että neuropsykiatrisesti oireilevan lapsen on mahdollista olla osallinen. (Oksanen & Sollaavaara 2019: 14.)

Koulusosiaalityöntekijöiden roolia inklusiossa on tutkittu. Tutkimusten mukaan koulusosiaalityöntekijöiden rooli on merkittävä erityistä tukea vaativien koulutuksen alalla.

Sosiaalialan ammattilaiset voivat edistää inklusiota esimerkiksi auttamalla opiskelijoita hyväksymään ihmisten erilaisuus sekä työskentelemällä koulun kanssa sen eteen, että hyväksynnästä päästäisiin jopa erilaisuuden juhlistamiseen. Näin voidaan ennaltaehkäistä kiusaamisen tapahtumista. Tässä kehitystyössä koulusosiaalityöntekijän rooli on välttämätön. Tämän lisäksi he voivat tarjota neuvontaa yksittäisille opiskelijoille, ryhmille tai luokka-asteille, sekä vastata heidän tarpeisiinsa. Oppilaiden erityistarpeiden tunnistaminen on tärkeää, jotta koulusosiaalityöntekijä pystyy tarkentamaan ammatillisia interventioitaan paremmin. Näiden ohella koulun sosiaalityön ammattilainen voi auttaa lapsen perhettä saamaan tarvittavia palveluja. (Balli 2016: 175–176.)

Neuropsykiatrisesti oireilevan oppilaan toimintakyvyn ylläpitäminen ja vahvistaminen vaatii hänen kanssaan toimivilta kasvattajilta spesifiä ammatillista kompetenssia. Tärkein näistä lienee asenne-esteettömyys. Oksanen ja Sollasvaaran mukaan asenne-esteettömyys tarkoittaa sitä, että esteettömyys näkyy ihmisten asennoitumisessa toisia kohtaan. Se on sosiaalisen integraation ja yhdenvertaisuuden tietoista toteuttamista. (Oksanen & Sollasvaara 2019: 20.)

6 Opinnäytetyön toteutus

6.1 Kehittämistehtävä

Tämän monimuotoisen opinnäytetyön yhteiskunnallisena tavoitteena on neuropsykiatrisesti oirehtivien lasten syrjäytymisen ennaltaehkäisy edistämällä heidän koulunkäyntiään tarjoamalla heidän kanssaan toimiville koulutus- ja kasvatusalan ammattilaisille tietoa tavoista, joilla he voivat itse tukea omalla toiminnallaan neuropsykiatrisesti oireilevia oppilaita koulupäivien aikana. Opinnäytetyön tavoitteena on tuottaa opas Aleksis Kiven koulun henkilöstölle, mitä voi käyttää niin digitaalisessa muodossa kuin tulostettuna paperiversiona.

Opinnäytetyön tekijän ollessa kuraattoriharjoittelussa Aleksis Kiven koulussa edellä mainituissa tutkimuksissa todetut haasteet tulivat esille koulun arkipäiväisessä työssä. Opinnäytetyön tekijä pohti usein, yhdessä oppilashuoltotiimin kanssa harjoittelunsa aikana, 11.2.–25.5.2022, mikä olisi paras interventio erinäisillä tavoilla käyttäytymisellä oireilevien lasten ja nuorten tukemiseen. Näiden keskustelujen myötä tehtiin päätös, että allekirjoittanut tekee opinnäytetyönsä Aleksis Kiven koululle – aiheena neuropsykiatristen oppilaiden tukeminen.

Tiedonhaku monimuotoista opinnäytetyötä varten, sekä teoriapohjan kirjoittaminen alkoi lokakuussa 2021. Tuolloin oli jo päätetty, että opinnäytetyön aiheena tulee olemaan neuropsykiatria. Prosessin alussa opinnäytetyön tekijä keskittyi vahvasti neuropsykiatrian ja koulutuksen alojen kirjallisuuteen ja tutkimuksiin. Opinnäytetyöseminaarien myötä opinnäytetyön tekijä laajensi tiedonhakua vahvemmin myös lastensuojelun alalle. Opinnäytetyön teoriapohjassa on käytetty paljon Duodecimin kirjallisuutta. Näiden lisäksi monimuotoisen opinnäytetyön teoriapohjassa on hyödynnetty tutkimustuloksia lastensuojelun, neuropsykiatrian ja koulutuksen aloilta. Myös erinäiset lait ovat suuressa roolissa tässä opinnäytetyössä. Muun muassa oppilas- ja opiskelijahuoltolaki, lastensuojelulaki ja yhdenvertaisuuslaki ovat kiinteä osa teoriapohjan runkoa. Teoriapohja on saatu sisällöllisesti valmiiksi marraskuussa 2022, mutta sen rakennetta on muokattu vielä keväällä 2023. Toukokuussa 2023 teoria saatiin myös rakenteellisesti valmiiksi.

6.2 Taustahaastattelut

Opinnäytetyön toimeksiantaja, Aleksis Kiven koulu, on ollut aktiivisesti mukana opinnäytetyöprosessissa alkaen huhtikuusta 2022. Tuolloin on pidetty ensimmäinen pala- veri Aleksis Kiven koulun koulukuraattori, Tanja Karlssonin kanssa. Tuolloin aiheena oli kirjallisuuskatsaus. Kyseisessä tapaamisessa opinnäytetyön tekijä esitteli jo työstetyn kirjallisuuskatsauksen neuropsykiatriasta Karlssonille. Koulukuraattori Karlsson totesi kirjallisuuskatsaukseni pohjalta aiheen sopivan heidän kouluunsa ja sopimus yhteistyöstä syntyi. Kirjallisen yhteistyösopimuksen allekirjoitti Siuntion kunnan sivistystoimenjohtaja Eero Kling.

Myöhemmin huhtikuun 2022 aikana allekirjoittanut tapasi Aleksis Kiven koulun rehtorin, Pauliina Smolanderin. Kyseisessä tapaamisessa on keskusteltu tarkemmin opinnäytetyön rajauksesta suhteessa Aleksis Kiven koulun tarpeisiin. Sekä Karlsson että Smolander antoivat opinnäytetyön tekijälle melko vapaat kädet siihen, mitä aiheen rajaukseen tulee. Toimeksiantaja ja allekirjoittanut sopivat teemaksi neuropsykiatrisesti oireilevien oppilaiden tukemisen koulupäivän aikana. Pauliina Smolanderin erityisenä toiveena oli, että opinnäytetyö sisältäisi käytännön neuvojen ohella paljon teoreettista tutkimustietoa aiheesta.

Allekirjoittanut pohti opinnäytetyön tarkempaa aihetta yhteistyössä kyseisen koulun rehtorin ja oppilashuoltotiimin sosiaalialan edustajien kanssa. Puhuimme aluksi pitkään neuropsykiatrisesti oireilevien oppilaiden haastavan käytöksen ennaltaehkäisystä. Pe-

rusteellisen kirjallisuuteen perehtymiseen, ja tähän perustuneen eettisen pohdinnan jälkeen allekirjoittanut ja Aleksis Kiven koulun edustajat päätyivät neutraalimpaan aiheeseen – neuropsykiatrisen oppilaan tukeminen koulupäivän aikana. Näin opinnäytetyöstä saatiin häivytettyä negatiivisesti latautunut ennakko-oletus neuropsykiatrisesti oireilevien lasten toiminnasta. Tapamme puhua asioista luovat todellisuutta, joten sosiaalialan ammattilaisten on kiinnitettävä erityistä huomiota tuottamaansa puheeseen ja tekstiin. (Talentia 2022: 7).

6.3 Neuropsykiatrisen oppilaan tukeminen koulussa – Opas Aleksis Kiven koulun henkilöstölle – Oppaan toteutuksen kuvaus

Tämän monimuotoisen opinnäytetyön tuloksena syntyi opas neuropsykiatrisesti oireilevien oppilaiden tukemiseen koulupäivän aikana. Prosessi lähti liikkeelle oppaan teemojen valinnasta kesällä 2022, ja opas on saatu valmiiksi huhtikuussa 2023.

Opinnäytetyön tekijä suoritti sosionomiopintojen kolmannen harjoittelun peruskoulun koulukuraattorin ohjauksessa Aleksis Kiven koulussa Siuntiossa, minkä aikana ajatus opinnäytetyön aiheesta pääsi kypsyään. Allekirjoittaneen harjoittelupaikassa nousi esille konkreettinen tarve opinnäytetyölle neuropsykiatrisesti oireilevien oppilaiden tukemisesta. Kyseinen tarve tuotiin ilmi pyytämällä apua suoraan oppilashuoltotiimiltä.

Neuropsykiatrisesti oireilevien oppilaiden tukeminen koulupäivän aikana-oppaan kirjoittaminen on aloitettu kesällä 2022. Tiedonhakua opasta varten on tehty pitkin opinnäytetyöprosessia, joka alkoi lokakuussa 2021. Käytännön tukimuotoihin, joita oppaassa esitellään, perehtymisessä on hyödynnetty muun muassa Autismsäätiön julkaisemaa kirjallisuutta.

Oppaasta löytyvät kuvat ovat peräisin ilmaisesta kuvapankista nimeltä Papunet. Opas on kirjoitettu aikavälillä kesäkuu 2022 – huhtikuu 2023. Oppaan kirjoittaminen lähti liikkeelle neuropsykiatrisen ja neuropsykiatristen oireyhtymien esittelystä. Tukikeinot neuropsykiatrisesti oireileville oppilaille kirjoitettiin näiden jälkeen. Sitä on muokattu sekä toimeksiantajan että Metropolia Ammattikorkeakoulun antaman palautteen perusteella. Positiivisen pedagogiikan kappale on tehty oppaaseen prosessin loppuvaiheessa saadun palautteen mukaisesti, jotta oppaasta saatiin yhteneväisempi opinnäytetyön teoriapohjan kanssa. Lopullisen muotonsa opas saavutti toukokuussa 2023. Tuolloin opinnäytetyön tekijä lisäsi oppaan johdantoon vielä eettisen näkökulman. Lisäksi oppaan tekstien ja kuvien asettelua on muokattu tuolloin.

Tämän monimuotoisen opinnäytetyön tuotoksena syntynyt opas, neuropsykiatrisen oppilaan tukeminen koulussa, koostuu neljästä laajasta kokonaisuudesta. Ensin käsitellään neuropsykiatriaa yleisesti, sekä esitellään positiivisen pedagogiikan periaatteet. Näiden jälkeen oppaassa kerrotaan yleisimmistä neuropsykiatrisista oireyhtymistä ennen käytännön tukimuotoihin siirtymistä.

Toimeksiantajan toiveiden mukaisesti, oppaan laajin teema koskee neuropsykiatrisesti oireilevien oppilaiden tukemista koulupäivän aikana käytännön näkökulmasta. Tässä kokonaisuudessa on esitelty neuropsykiatrisesti oireilevien lasten ja nuorten tukemisen perusperiaatteet, jotta opetushenkilöstöllä olisi keinoja toimia mahdollisimman itsenäisesti tuettavien henkilöiden kanssa. Tämän lisäksi oppaassa kannustetaan yhteistyöhön sekä oppilashuollon että oppilaan kodin kanssa, sillä tilanteet voivat olla monisyisiä, jolloin kaikkien osapuolien konsultointi on kannattavaa.

Oppaaseen on valittu edellä mainitut teemat, koska sekä kansalliset että kansainväliset tutkimukset ovat osoittaneet opetushenkilöstön kaipaavan lisätietoa neuropsykiatrisista oireyhtymistä, sekä neuropsykiatrisesti oireilevien oppilaiden tukemisesta. Lisäksi tutkimuksissa on todettu neuropsykiatristen poikkeavuuksien aiheuttavan haasteita kouluympäristössä. (Markkanen ym. 2019: 6–7; Mojoko 2016: 1431–1435; Wandman & Glazebrook & Beer & Jackson 2016: 3–4.)

Opas neuropsykiatrisesti oireilevien oppilaiden tukemiseen tullaan tallentamaan Aleksis Kiven koulun toimesta heidän omaan Teams-kansioonsa, mistä henkilöstö voi avata oppaan tietokoneella, kun on kirjautunut tietokoneelle sisään henkilökohtaisilla tunnuksetilla. Digitaalisessa muodossa olevaa opasta voi lukea selaamalla hiirellä tai hyödyntäen sähköisen tiedoston ylä- ja alakulmassa olevia nuolia. Oppaan alussa oleva sisällysluettelo helpottaa tiedon löytämistä. Lisäksi tietokoneella voi käyttää toimintoa CTRL + F, missä käyttäjä painaa tietokoneen näppäimistöä samanaikaisesti CTRL- ja F-näppäimiä. Näin tietokoneen näyttöön ilmestyy hakukenttä. Tähän hakukenttään voi kirjoittaa sanan, josta haluaa tietoa. Halutun sanan kirjoittamisen jälkeen oppaan käyttäjä painaa tietokoneen näppäimistöä Enter-näppäintä, jolloin tietokone ohjaa käyttäjän automaattisesti siihen kohtaan opasta, missä kyseinen sana esiintyy. Lisäksi kyseisestä oppaasta tullaan tulostamaan paperinen versio henkilöstöhuoneeseen. Tulostettua versiota voi lukea kuten mitä tahansa paperista asiakirjaa. Opinnäytetyö, ja sen tuotos, opas, esitellään toimeksiantajalle, Aleksis Kiven koululle, toukokuussa 2023.

6.4 Opinnäytetyön arviointi

Neuropsykiatristen oireyhtymien ilmentymät eri ihmisillä, ja niiden vaikutukset elämän eri osa-alueisiin ovat laajat. Allekirjoittanut sisäisti tätä opinnäytetyötä työstäessä paljon teorian tietoa neuropsykiatristista oireyhtymistä, ja niiden vaikutuksesta syrjäytymiseen.

Haastavaa opinnäytetyöprosessissa oli eri osapuolten toiveiden ja oman tiedonhalun yhteen sovittaminen. Neuropsykiatria on aihealueena laaja, minkä vuoksi opinnäytetyön aiheen tarkka rajaaminen tuotti haasteita läpi prosessin. Lopputuloksena syntyi kuitenkin kohtalaisen hyvä kirjallisuuskatsaus yleisimmistä neuropsykiatristista oireyhtymistä ja niiden sosiaalisista vaikutuksista, sekä opas neuropsykiatristesti oireilevien oppilaiden tukemisesta koulupäivän aikana.

Allekirjoittanut on pyytänyt opinnäytetyöprosessin aikana palautetta suoraan toimeksiantajalta sekä kirjallisesti että suullisesti, minkä pohjalta sekä teorian tietoa että itse opasta on muokattu. 11.11.2022 Tanja Karlsson antoi palautetta viimeistellystä opinnäytetyöstä sähköpostitse. Karlsson kertoi pitävänsä erityisesti siitä, miten opinnäytetyö on strukturoitu ja jäsenneilty. Opinnäytetyössä käytetty kieli on selkeää, ja teksti on helppo ymmärtää. Hän piti erityisen tärkeänä mainintaa ihmisten tasa-arvosta, ja sen esiin nostamisesta, että pedagogisen tuen saaminen ei edellytä diagnoosia. (Karlsson 2022.)

Monimuotoisen opinnäytetyön tuotoksena syntynyt opas on melko pitkä sisäistettäväksi kiireisen kouluarjen keskellä. Tämän vuoksi jokaisen pidemmän kappaleen lopussa on punainen tiivistelmälaatikko, josta löytyy kunkin kappaleen olennaisimmat asiat. Näin oppaasta on helppo tarkistaa tai kerrata asioita, vaikka aikaa olisi rajallisesti. Pyytämäni palautteen perusteella, opas on hyödynnettävissä sellaisenaan toimeksiantajan toimintaympäristössä, Aleksis Kiven koulussa. Opas on ulkoasultaan selkeä ja se noudattaa samaa tyyliä alusta loppuun. Opinnäytetyön toimeksiantaja, Aleksis Kiven koulu, kuvaili opasta marraskuussa 2022 antoisaksi ja käytännölliseksi. (Karlsson 2022.)

Opinnäytetyön tekijän omasta näkökulmasta oma työskentely opinnäytetyöprosessissa on ollut määrätietoista. Suurimmat haasteet olivat teorian tiedon määrän rajaamisessa – tuotos lähti muutaman kerran hieman sivuraiteille, mutta lopulta työstä on saatu luotua selkeä kokonaisuus. Opinnäytetyön tekijä olisi voinut kerätä tietoa tietokantojen ja taustahaastattelujen lisäksi esimerkiksi teemahaastattelun avulla. Näin opinnäytetyön tekijän olisi saattanut olla helpompi rajata teorian tiedon määrää opinnäytetyössä alusta alkaen, kun teemahaastattelu olisi luonut työskentelylle selkeämmän pohjan.

7 Johtopäätökset

Sosiaalialan ammatillisina edustajina yhdenvertaisuuden edistäminen ja erilaisten yksilöiden osallisuuden mahdollistaminen on osa perustyönkuva. (Talentia 2022: 7). Tämän monimuotoisen opinnäytetyön tuotoksena syntynyt opas herättelee loppukäyttäjää eettisen pohdintaan nostamalla esiin yhdenvertaisuuslain ja YK:n ihmisoikeusjulistuksen, jonka mukaan ketään ei saa syrjiä esimerkiksi yhteiskunnallisen aseman, seksuaalisen suuntautumisen, sukupuolen, uskonnon tai muun ominaisuuden perusteella. (Talentia 2022: 11.) Sosiaalialan ammattilaisena työssään voi kohdata ihmisiä, joilla on neuropsykiatrisen oireyhtymä, tai sen piirteitä. (Kilpeläinen 2018: 40; Heino ym. 2016: 71–73.) Oppaassa on kuvailtu selkeästi yleisempien kehityksellisten neuropsykiatristen oireyhtymien tunnusmerkit. Näin oppaan loppukäyttäjä saa käyttöönsä tietoa, joka auttaa tunnistamaan juuri näistä aiheutuvat haasteet. Esimerkiksi ADHD:lle tyypillistä on impulsiivisuus, keskittymisvaikeudet ja aktiivisuuden säätelypulmat. (Puustjärvi 2019: 8.) Autismikirjo on kattokäsite, jonka alle mahtuu joukko toisistaan muun muassa kognitiivisesti eroavia oireyhtymiä. Yhteistä näille autismikirjon häiriöille on haasteet vuorovaikutuksellisessa kommunikaatiossa ja käyttäytymisen mukauttamisessa ympäristön odotuksiin. Lisäksi aistipoikkeavuudet ja joustamattomat toimintamallit ovat yleisiä. (Savikuja 2019a: 10.) Touretten oireyhtymä eli samanaikainen äänellinen ja motorinen monimuotoinen nykimishäiriö on pitkäaikainen tic-häiriö. Siinä esiintyy vähintään kaksi monimuotoista motorista ja yksi vokaalinen tic-oire. (Savikuja 2019b: 11.) Nämä on käyty läpi oppaassa oppaan työstämisprosessin alkuvaiheessa.

Neuropsykiatrisesti oireilevilla ihmisillä on kohonnut syrjäytymisriski. (Virtanen 2021). Mitä varhaisemmassa vaiheessa yksilö saa oikeasuhtaisen avun, sitä paremmin saamme ennaltaehkäistä täydellistä syrjäytymistä, joka on syrjäytymisprosessin viimeinen vaihe. (Perälä 2021.) Syrjäytymisprosessiin on viitattu oppaan toisessa luvussa. Syrjäytymismallin mukaisesti syrjäytyminen alkaa usein vaikeuksilla esimerkiksi sosiaalisissa suhteissa tai koulussa, mitkä voivat johtua neuropsykiatrisista poikkeavuuksista. (Perälä 2021; Wandman & Glazebrook & Beer & Jackson 2016: 3–4). Myös kotona voi esiintyä haasteita. Mikäli henkilö ei saa tässä vaiheessa oikeanlaista tukea, on vaarana koulun keskeytyminen ja tätä myöden heikko asema työmarkkinoilla, mitä myöten muodostuu riski täydelliselle syrjäytymiselle. Täydelliseen syrjäytymiseen kuuluu esimerkiksi rikollisuus ja päihdesairaudet. (Perälä 2021.) Opinnäytetyö antaa tietoa koko koulun henkilöstölle, mikä auttaa neuropsykiatrisesti oireilevan oppilaan kohtaamisessa koulupäivän aikana. Neuropsykiatristen poikkeavuuksien huomioiminen erilaisin tukikeinoin laskee oppilaan stressitasoa, mikä itsessään voi helpottaa yksilön

koulunkäyntiä. Esimerkiksi äänilyherkän oppilaan kohdalla konkreettinen tukikeino koulupäivän aikana voi olla kuulosuojaimet. (Oksanen & Sollaavaara 2019: 83–85).

Koulun sosiaalityön ammattilaisella, koulukuraattorilla, tulee olla tietoa erilaisista interventioista, joita voi hyödyntää erilaisissa tilanteissa. (Gråsten-Salonen & Mehtälä 2017: 371). Oppilaiden luvattomat poissaolot ovat yksi syy koulukuraattorin asiakkuuden alkamiseen. (Pippuri 2015: 55). Lisäksi itse neuropsykiatriset oireet aiheuttavat haasteita koulussa. Touretten oireyhtymää omaavaa oppilasta saatetaan käskää lopettamaan, kun tahdoton nykimisoire, esimerkiksi äännähdys, tulee oppilaalle kesken oppitunnin. (Wandman & Glazebrook & Beer & Jackson 2016: 3–4.) Opetushenkilöstö tarvitsee lisää tietoa neuropsykiatrisesti oireilevien oppilaiden kohtaamiseen. (Mojoko 2016: 1431–1435; Markkanen ym. 2019: 6–7.) Koulukuraattorina on hyvä tiedostaa, että oppilaiden erilaisen oireilun taustalla voivat olla neuropsykiatriset haasteet, jotta osaa tarjota oppilaalle oikeanlaista apua, sekä ohjata tarvittaessa heille tarkoitettujen palveluiden piiriin. (Balli 2016: 175–176).

8 Eettinen pohdinta

Sosiaalialan keskeisimmät periaatteet ovat sosiaalinen oikeudenmukaisuus ja ihmisarvo sekä ihmisoikeudet. Sosiaalialan ammattilaisten toiminta perustuu näihin em. kolmeen peruspilariin. Ammattieettisen näkökulman huomioiminen on merkittävästi vaikuttava tekijä, kun puhutaan yksilöiden ja yhteisöjen hyvän elämän tukemisesta. Ihmisillä on oikeus tunteidensa ja kokemuksiansa ilmaisuun, sekä arvostavaan ja luottamukselliseen vuorovaikutukseen. Jokaisella ihmisellä on itsemääräämisoikeus, sekä oikeus osallisuuteen ja yhdenvertaisuuteen. Sosiaalialan ammattilaisilla on eettinen velvollisuus edistää näitä oikeuksia ja vastustaa syrjintää, sekä vahvistaa erilaisuuden hyväksymistä. Sosiaalihuollon ammattihenkilön tulee tarkastella jokaisen asiakkaan kokonaisvaltaista tilannetta yksilöllisesti, kyseisen henkilön voimavarat ja vahvuuden huomioiden. (Talentia 2022: 7.)

YK ihmisoikeusjulistuksen mukaan jokainen ihminen syntyy vapaana, ja he ovat toisiinsa nähden tasavertaisia niin oikeuksiltaan kuin arvoiltaan. Ihmisoikeudet kuuluvat kaikille riippumatta yksilön kansallisesta tai yhteiskunnallisesta taustasta tai mielipiteistä. Ihonväri, rotu, uskonto, sukupuoli, seksuaalinen suuntautuminen tai äidinkieli eivät vaikuta yksilön ihmisoikeuksiin. Myös Suomen perustuslaki takaa jokaiselle ihmiselle oikeuden vapauteen, koskemattomuuteen ja elämään. (Talentia 2022: 11.)

Itsemääräämisoikeus velvoittaa sosiaalialan ammattilaisen kertomaan asiakkaalle hänen eri mahdollisuuksistaan vaikutuksineen, jolloin asiakkaalle mahdollistuu itsenäisten valintojen tekeminen. Toisinaan ihminen voi olla elämässään niin haastavassa tilanteessa, että hänen itsemääräämisoikeuden kompetenssinsa eli kyky tehdä omia valintoja voi olla rajoittunut. Tällöin ihmisen itsemääräämisoikeutta saatetaan rajoittaa lakiin perustuvilla toimilla, joita kutsutaan rajoitustoimenpiteiksi. Tällaisissa tilanteissa tulee harjoittaa erityisen perusteellista ammattieettistä pohdintaa itsemääräämisoikeuden rajoittamisen tarkoituksenmukaisuudesta ja välttämättömyydestä. Ensisijaisesti itsemääräämisoikeutta tulee kunnioittaa, ja rajoitustoimenpiteet ovat viimesijainen vaihtoehto. (Talentia 2022: 12–13.) Neuropsykiatrisesti oireilevien oppilaiden erityinen huomioiminen koulupäivien aikana on itsemääräämisoikeutta kunnioittava tapa edistää ko. oppilaiden hyvää elämää ja ihmisoikeuksia. (Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014).

Yhdenvertaisuuslain (1325/2014 § 9) mukaan positiivinen erityiskohtelu ei ole syrjintää, kun se on oikeasuhteista, ja sen päämääränä on syrjinnästä seuranneiden haittojen poistaminen tai ehkäiseminen, tai yhdenvertaisuuden edistäminen. Erityistä tukea vaativien oppilaiden määrä on ollut kasvussa vuodesta 2014 asti. Kuitenkaan päteviä erityisopettajia ei ole riittävästi tarpeeseen nähden. Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen selvityksen mukaan ainoastaan 23 prosenttia kolmasluokan opettajista kokee saavansa riittävästi tukea erityisopettajilta työssään. (Ukkola & Väättäin 2021: 28.) Tämä on merkittävä ongelmakohta erityistä tukea vaativien oppilaiden kannalta. Heillä on oikeus tarvittavaan pedagogiseen ja sosiaaliseen tukeen, joten opetushenkilöstön psykoedukaatio neuropsykiatrisista oireyhtymistä on keskeisessä roolissa. Psykoedukaatiolla tarkoitetaan tässä yhteydessä itse neuropsykiatrisesti oireilevan henkilön, ja hänen lähiympäristönsä, johon myös koulu kuuluu, ymmärrystä em. oireista, sekä niiden huomioon ottamisesta. (Ekollega).

Erilaisilla tavoilla toimintarajoitteisten, erityistä tukea vaativien lasten osallistumisen lisääminen on ajankohtainen tema maailmanlaajuisesti. Lapsiasiavaltuutettu Elina Pekkarinen on tuonut ilmi, että inklusiossa, eli osallistumisen mahdollistamisessa, on kyse ihmisoikeuksista. Tutkitusti inklusion esteinä ovat kuitenkin usein tuen ja resurssien vajavuus, sekä tiedon puute ja asenne-esteellisyys. (Lapsiasiavaltuutettu.)

9 Pohdinta

Opinnäytetyön tekijä sisäisti tätä opinnäytetyötä työstäessä paljon teoretietoa neuropsykiatrisista oireyhtymistä, ja niiden vaikutuksesta syrjäytymiseen. Suurimmat oivalukset tapahtuivat psykologian, opetus- ja sosiaalialan niin sanotulla törmäyskurssilla kirjallisuuteen perehtyessä. Psykologian ja psykiatrian alalla kirjallisuus neuropsykiatrisista häiriöistä on hyvin kliinistä ja vastaa moniin miksi-kysymyksiin neuropsykiatrisista oireyhtymistä. Esimerkiksi autismikirjolla oleva lapsi käyttäytyy valtavirrasta poikkeavasti, koska hänen neurobiologiansa on kehittynyt poikkeavalla tavalla. Opetusalalla kirjallisuus puolestaan lähestyy teemaa käyttäytymisen hallinnan näkökulmasta. Sosiaalialan kirjallisuus taas luovii näin kahden välimaastossa pohtien niiden sosiaalisia vaikutuksia. Poikkeava neurobiologia vaikuttaa ihmisen käyttäytymiseen, ja käyttäytyminen vaikuttaa ihmisten väliseen sosiaaliseen kanssakäymiseen vuorovaikutteisessa yhteiskunnassa. (Dort ym. 2020.)

Hyvä jatkotutkimusaihe olisi esimerkiksi, kuinka monella työelämä- ja koulutusmarkkinoiden ulkopuolella olevista henkilöistä on neuropsykiatrinen oireyhtymä, tai sen piirteitä. Neuropsykiatrisiin oireyhtymiin liittyy usein myös erilaisia liitännäisoireita, kuten käytöshäiriöitä. Toisaalta myös itse neuropsykiatrinen häiriö voi aiheuttaa impulsiivista käyttäytymistä, joka voi näyttäytyä ulospäin esimerkiksi aggressiivisuutena. Olisi mielenkiintoista tutkia, mistä, opettajienkin paljon kohtaama, aggressiivisuus johtuu ja, kuinka aggressiivisesti käyttäytyvä oppilas tulisi kohdata. (Markkanen ym. 2019: 6).

Lähteet

Balli, Doriana 2016. Role and challenges of school social workers in facilitating and supporting the inclusiveness of children with special needs in regular schools. Albania, Albania. *Academicus* (14) 170–179. Viitattu 8.2.2022.

Castrén, Maija & Grönfors, Sami & Timonen, Tero & Tani, Pekka 2021. Autismikirjon häiriöt. Teoksessa Juva, Kati & Hublin, Christer & Kalska, Hely & Korkeila, Jyrki & Sainio, Markku & Tani, Pekka & Vataja, Risto (toim.) *Kliininen neuropsykiatria*. Helsinki: Duodecim. 295–319.

Dort, Martina & Strelow, Anna Enrica & French, Blandine & Groom, Madeleine & Luman, Marjolein & Thorell, Lisa B. & Biele, Guido & Christiansen, Hanna 2020. *Bibliometric Review: Classroom Management in ADHD—Is There a Communication Gap Concerning Knowledge Between the Scientific Fields Psychiatry/Psychology and Education*. Basel, Sveitsi. *Sustainability* 12 (17). 6826. Viitattu 2.5.2023.

Ekollega. Psykoedukaation tueksi. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. <<https://ekollega.fi/diginepsy/psykoedykaation-tueksi>>. Viitattu 11.1.2023.

Gråsten-Salonen, Hanna & Mehtiö, Mervi 2017. Koulun sosiaalityö osana opiskeluhoiltoa. Teoksessa Kananoja, Aulikki & Lähteinen, Martti & Marjamäki, Pirjo (toim.) *Sosiaalityön käsikirja*. Helsinki: Tietosanoma. 362–376.

Heino, Tarja & Hyry, Sylvia & Ikäheimo, Salla & Kuronen, Mikko & Rajala, Rika 2016. Lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syyt, taustat, palvelut ja kustannukset. HuosTa-hankkeen (2014–2015) päätulokset. Raportti 3/2016. Terveystieteiden tutkimuskeskus. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/130536/URN_ISBN_978-952-302-644-5.pdf>. Viitattu 8.1.2023.

Karlsson, Tanja. Sähköpostihaastattelu 11.11.2022. Koulukuraattori. Aleksis Kiven koulu, Siuntio.

Käypähoito 2019. ADHD (aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö) käypä hoito -suositus. <<https://www.kaypahoito.fi/hoi50061#K1>>. Viitattu 3.11.2021.

Kiilakoski, Tomi 2016. Koulu on enemmän. Nuorisotyön ja koulun yhteistyön käytännöt, mahdollisuudet ja ongelmat. Helsinki: Nuorisotutkimusseura. <https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/koulu_on_enemman.pdf>. Viitattu 27.3.2022.

Kilpeläinen, Ida 2018. ADHD- ja ADD-diagnoosin saaneet asiakkaat lastensuojelun avoimuudessa – Työntekijöiden käsityksiä palveluiden järjestämisestä. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Tampere: Tampereen yliopisto. <<https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/103584/1527749472.pdf?sequence=1&isAllowed=y>>. Viitattu 8.1.2023.

Kivalo, Ina & Laakso, Heli & Roponen, Heidi 2019. Pedagoginen tuki Helsingin kaupungin perusopetuksessa. Teoksessa Oksanen, Jonna & Sollaavaara, Reetta (toim.) 2019.

Esteille hyvästit. Opas autismikirjon sekä adhd- ja Tourette-oireisten lasten kasvattajille. Helsinki: Autismisäätiö.

Lapsiasiavaltuutettu. Inklusio on ihmisoikeus, muistuttaa lapsiasiavaltuutettu. <<https://lapsiasia.fi/-/tiedote-inkluisio>>. Viitattu 11.1.2023.

Lastensuojelulaki 2007/417. Annettu Helsingissä 13.4.2007.

Leppämäki, Sami 2021. Touretten oireyhtymä ja muut tic-häiriöt. Teoksessa Juva, Kati & Hublin, Christer & Kalska, Hely & Korkeila, Jyrki & Sainio, Markku & Tani, Pekka & Vataja, Risto (toim.) Kliininen neuropsykiatria. Helsinki: Duodecim. 375–381.

Lämsä, Riikka & Santalahti, Päivi & Haravuori, Henna & Penttimikko, Ada & Tuulio-Henriksson, Annamari & Huurre, Taina & Marttunen, Mauri 2015. Neuropsykiatrisesti oireilevien nuorten hoito- ja kuntoutuspolut Suomessa. Kelan tutkimusosasto. Työpapereita 78/2015. Helsinki: Kela. <<https://helda.helsinki.fi/handle/10138/156274>>. Viitattu 2.1.2023.

Majoko, Tawanda 2016. Inclusion of Children with Autism Specturum Disorders: Listening and Hearing to Voices from the Grassroots. Journal of Autism and Developmental Disorders 46 (4). 1429–1440. New York. Viitattu 4.1.2022.

Markkanen, Pihla & Anttila, Minna & Välimäki, Maritta 2019. Knowledge, Skills, and Support Needed by Teaching Personnel for Managing Challenging Situations with Pupils. Sveitsi, Basel. International Journal of Environmental Research and Public Health 16 (19). 1–15. Viitattu 13.2.2022.

Nieminen, Liisa 2010. Lasten ja nuorten tutkimus: Oikeudellinen tarkastelu. Teoksessa Lagström, Hanna & Pösö, Tarja & Rutanen, Niina & Vehkalahti, Kaisa (toim.) Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Nuorisotutkimusseura. 25–42. <https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/lasten_ja_nuorten_tutkimuksen_etiikka_web.pdf>. Viitattu 10.11.2021.

OAJ 2017. Oppimisen tukipilarit. Miten varmistetaan oppimiselle ja koulunkäynnille riittävä tuki? Opetusalan ammattijärjestö OAJ. <https://www.oaj.fi/globalassets/julkaisut/2017/kolmiportaintuki_final_sivuittain.pdf>. Viitattu 18.10.2022.

Oksanen, Jonna & Sollasvaara, Reetta (toim.) 2019. Esteille hyvästit. Opas autismikirjon sekä adhd- ja Tourette-oireisten lasten kasvattajille. Helsinki: Autismisäätiö.

Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013. Annettu Helsingissä 30.12.2013.

Perälä, Marja-Leena & Hietanen-Peltola, Marke & Halme, Nina & Kanste, Outi & Pelkonen, Marjaana & Peltonen, Heidi & Huurre, Taina & Pihkala, Jussi & Heiliö, Pia-Liisa 2015. Monialainen opiskeluhoolto ja sen johtaminen. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus ja Hyvinvointiväestötutkimuskeskus.

Perälä, Niina-Kaisa 2021. Adhd on riskitekijä syrjäytymiselle. Verraton – Adhd:n ja kehityksellisen kielihäiriön erikoislehti. Aivoliitto. <<https://www.aivoliitto.fi/verraton/nuoruus/adhd-on-riskitekija-syrjaytymiselle#01b967cb>>. Viitattu 2.1.2023.

Pippuri, Terhi 2015. Koulun sosiaalityön asiakkuudet ja asiakasprosessit. Kvantitatiivinen tutkimus espoolaisista peruskoululaisista kuraattoripalveluissa. Sosiaalityön ammatillinen lisensiaatin tutkimus. Tampereen yliopisto: Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Saatavana osoitteessa: <<https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/98294/LI-SURI-1450689529.pdf?sequence=1&isAllowed=y>>. Viitattu 23.5.2022.

Puustjärvi, Anita 2019. Neuropsykiatriset diagnoosit. ADHD. Teoksessa Oksanen, Jonna & Sollaavaara, Reetta (toim.) Esteille hyvästit. Opas autismikirjon sekä adhd- ja Tourette-oireisten lasten kasvattajille. Helsinki: Autismisäätiö. 8–10.

RIKU 2017. Syrjäytymisen monet kasvot. Rikosuhripäivystys. <<https://www.riku.fi/rikosuhripaivystys/riku-lehti/riku-lehti-3-2017/syrjaytymisen-monet-kasvot/>>. Viitattu 18.10.2022.

Savikuja, Tuula 2019a. Neuropsykiatriset diagnoosit. Autismikirjo. Teoksessa Oksanen, Jonna & Sollaavaara, Reetta (toim.) Esteille hyvästit. Opas autismikirjon sekä adhd- ja Tourette-oireisten lasten kasvattajille. Helsinki: Autismisäätiö. 10–11.

Savikuja, Tuula 2019b. Neuropsykiatriset diagnoosit. Touretten oireyhtymä. Teoksessa Oksanen, Jonna & Sollaavaara, Reetta (toim.) Esteille hyvästit. Opas autismikirjon sekä adhd- ja Tourette-oireisten lasten kasvattajille. Helsinki: Autismisäätiö. 11–12.

Siuntio. Aleksis Kiven koulu. <<https://www.siuntio.fi/aleksis-kiven-koulu>>. Viitattu 22.8.2022.

Suomisanakirja. Laitostua. <<https://www.suomisanakirja.fi/laitostua>>. Viitattu 2.1.2023.

Talentia 2022. Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. <<https://talentia.lukusali.fi/#/reader/a6cd4fa0-38d8-11ed-90c9-00155d64030a>>. Viitattu 11.1.2023.

Takala, Marjatta & Lakkala, Suvi & Äikäs, Aino 2020. Inklusiivisen kasvatuksen monet mahdollisuudet. Teoksessa Takala, Marjatta & Äikäs, Aino & Lakkala, Suvi (toim.) Mahdoton inklusio? Tunnista haasteet ja mahdollisuudet. Jyväskylä: PS-kustannus.

Ukkola, Annette & Väättäinen, Hanna (toim.) 2021. Tasa-arvo, yhdenvertaisuus ja osallisuus koulutuksessa – Katsaus kansallisiin arviointeihin. Tiivistelmät 16:2021. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. <https://karvi.fi/wp-content/uploads/2022/01/KARVI_T1621.pdf>. Viitattu 11.1.2023.

Virtanen, Suvi 2021. Touretten oireyhtymä, päihdeongelmat ja päihderikollisuus. Haaste-lehti 1/2021. <<https://rikoksantorjunta.fi/-/haaste-1-2021-kriminologia>>. Viitattu 2.1.2023.

Vuorinen, Kaisa 2019. Positiivinen pedagogiikka erityislasten tukena. Teoksessa Oksanen, Jonna & Sollaavaara, Reetta (toim.) Esteille hyvästit. Opas autismikirjon sekä adhd- ja Tourette-oireisten lasten kasvattajille. Helsinki: Autismsäätiö. 180–184.

Wallin, Aila 2019. Sosiaalityö koulussa: Avaimia hyvinvointiin. E-kirja. Helsinki: Tietosanomama.

Wandman, Ruth & Glazebrook, Cris & Beer, Charlotte & Jackson, Georgina M. 2016. Difficulties experienced by young people with Tourette syndrome in secondary school: a mixed methods description of self, parent and staff perspectives. BMC Psychiatry. 16. Lontoo: BioMed Central. Viitattu 8.11.2021.

Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014. Annettu Helsingissä 30.12.2014.

Sisällysluettelo

Johdanto	3
Neuropsykiatria	3
Positiivinen pedagogiikka	4
Neuropsykiatriset diagnoosit	7
ADHD	7
Autismikirjo	8
Touretten oireyhtymä	9
Neuropsykiatrisen oppilaan tukeminen – Konkreettisia vinkkejä	10
Toiminnanohjaus	10
Muita tukimuotoja	13
Lähteet & lisämateriaalia	16

Johdanto

YK ihmisoikeusjulistuksen mukaan jokainen ihminen syntyy vapaana, ja he ovat toisiinsa nähden tasavertaisia niin oikeuksiltaan kuin arvoiltaan. Ihmisoikeudet kuuluvat kaikille riippumatta yksilön kansallisesta tai yhteiskunnallisesta taustasta tai mielipiteistä. Ihonväri, rotu, uskonto, sukupuoli, seksuaalinen suuntautuminen tai äidinkieli eivät vaikuta yksilön ihmisoikeuksiin. Myös Suomen perustuslaki takaa jokaiselle ihmiselle oikeuden vapauteen, koskemattomuuteen ja elämään.

Yhdenvertaisuuslain (1325/2014 § 9) mukaan positiivinen erityiskohtelu ei ole syrjintää, kun se on oikeasuhteista, ja sen päämääränä on syrjinnästä seuranneiden haittojen poistaminen tai ehkäiseminen, tai yhdenvertaisuuden edistäminen. Lapsiasiavaltuutettu Elina Pekkarinen on tuonut ilmi, että inkluusiossa, eli osallistumisen mahdollistamisessa, on kyse ihmisoikeuksista. Tutkitusti inkluusion esteinä ovat kuitenkin usein tuen ja resurssien väjyys, sekä tiedon puute ja asenne-esteellisyys.

Tämä opas tuo sinulle, kasvatus- ja opetusalan ammattilaiselle, teoretietoa ja käytännön vinkkejä neuropsykiatrisesti oireilevien lasten tunnistamiseen ja ennen kaikkea heidän tukemiseensa kouluarjessa.

Neuropsykiatria

Neuropsykiatrinen oireyhtymä ei useinkaan näy päällepäin ihmisestä. Se kuitenkin vaikuttaa merkittävästi muun muassa toiminnanohjaukseen, aistiärsykkeiden sietokykyyn ja pärjäämiseen yhteiskuntamme vuorovaikutteisessa toimin-

takulttuurissa. Neuropsykiatrisen lapsen poikkeava käytös johtuu hänen poikkeavasta neurobiologias-taan – ei ilkeydestä tai huonosta kasvatuksesta. Neurokirjon lapsen/nuoren sopeutuminen yhteiskunnan vaatimuksiin on usein rajallista, ja hän kuormittuu merkittävästi arjen perustoiminnoista. Tämä voi jopa estää henkilöä toimimasta

kokonaan, mikä vähentää hänen minäpystyvyyttään. Pitkässä juoksuissa nämä kokemukset nakertavat henkilön itsetuntoa. Neuropsykiatriset haasteet myös nostavat henkilön syrjäytymisriskiä. Haasteet koulussa ovat usein syrjäytymisprosessin ensiaskeleita, joihin on tärkeää reagoida viipymättä. On siis äärimmäisen tärkeää, että lapsen lähiaikuiset muokkaavat ympäristöä, vaatimuksia ja omaa toimintaansa niin, että neuropsykiatrisesti oireilevan lapsen on mahdollista olla osallinen ja haasteet koulussa helpottaisivat niin, että oppilaan on mahdollista saada positiivisia onnistumisen kokemuksia.

Kliinisenä alana neuropsykiatria ei ole jäsentynyt diagnosoiryhmien mukaan. Se on oppi sellaisista psyykkisistä häiriöistä, joita aivojen rakenteelliset tai toiminnalliset

Positiivinen pedagogiikka

Jokainen oppilas tulee nähdä arvokkaana ja ainutlaatuisena. Yksi koulun tärkeimmistä perustehtävistä on jokaisen lapsen biopsykososiaalisen

poikkeavuudet aiheuttavat kognitioon, emootioihin ja käyttäytymiseen sekä mieleen. Neuropsykiatria keskittyy näiden häiriöiden neurobiologisiin tekijöihin, kuten hermoverkkojen toimintahäiriöihin psykiatrisen oireilun taustatekijänä. Kyse voi olla aivosairaudesta tai kehityksellisestä aivojen toimintahäiriöstä.

Tässä oppaassa keskitytään juuri kehityksellisiin aivojen toimintahäiriöihin, joilla tarkoitetaan synnynäisiä, jo lapsuusiässä ilmi tulleita oireyhtymiä. Näitä ovat ADHD, Touretten oireyhtymä ja autismitieteen moninaiset häiriöt. Neuropsykologia selittää muun muassa edellä mainittujen häiriöiden ja psyykkisten toimintahäiriöiden yhteyksiä. Se on psykologiaan ja neurotieteisiin kuuluva tieteenala, joka tutkii sekä soveltaa psyykkisen toiminnan ja aivojen välisiä suhteita.

hyvinvoinnin tukeminen – oppimisen ja kasvun tukemisen ohella. Jokaisella lapsella tulee olla oikeus löytää omat vahvuutensa, ja näin kasvaa täyteen mittansa yhteiskunnan jäsenenä, sekä ihmisenä.

Kun puhutaan erityistä tukea vaativista oppilaista, ongelmakeskeinen perspektiivi ei tuota toivottua lopputulosta. Ongelmakeskeisyys ei lisää erityistä tukea vaativien oppilaiden hyvinvointia. Nykypäivänä kiinnitetäänkin entistä enemmän huomiota oppilaiden yksilöllisiin vahvuuksiin ja voimavaroihin. Positiivisen pedagogiikan keskiössä on yksilön minäkuva. – Millainen minä olen? Mitkä ovat minun vahvuuteni? Kasvattajan tulee huomata hyvä jokaisessa oppilaassa. Tutkimusten mukaan rankaiseminen ei auta lasta oppimaan parempia käytösmalleja. Tutkimuksissa on todettu myös, ettei negatiivinen palaute ohjaa lapsen käytöstä toivotunlaiseksi.

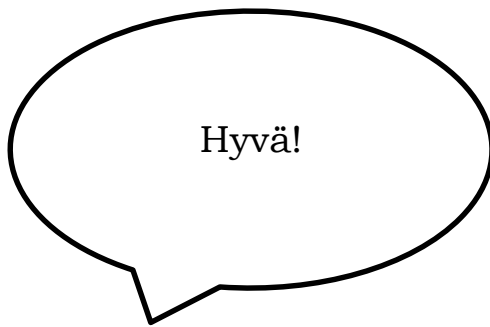
Positiivinen pedagogiikka ei ole verrannollinen siihen, että erilaisia ongelmia mitätöitäisiin. Se ei myöskään tarkoita sitä, että lasta tulisi kehua perusteettomasti. Sen sijaan positiivinen pedagogiikka on näkökulman tietoista laajentamista. Positiivista pedagogiikkaa harjoittava kasvattaja kiinnittää erityistä huomiota oppilaan vahvuuksiin ja nostaa niitä tietoisesti esiin. Oppilaalla

on oikeus saada myönteistä palautetta onnistumisistaan ja yrityksistään. Sanotaan, että tarvitsemme myönteistä palautetta kolminkertaisesti negatiiviseen palautteeseen nähden. Positiivisten asioiden esiin nosto vahvistaa oppilaan käsitystä hänen minäpystyvyydestään. Negatiivisen palautteen kehä taas heikentää oppilaan omaa uskoa kykyihinsä. Tämä heikentää lapsen odotuksia omista tulevistakin onnistumisista, mikä voi johtaa esimerkiksi ennen aikaiseen luovuttamiseen haastavien tehtävien edessä tai alisuoriutumiseen.

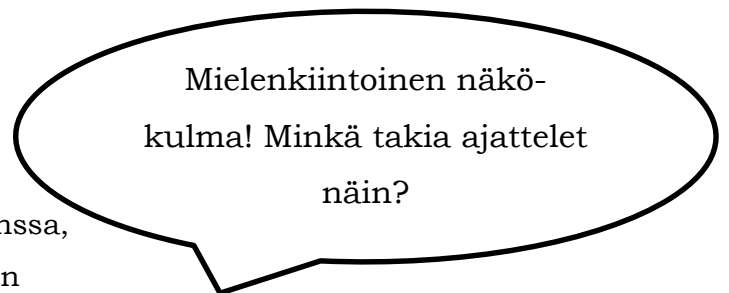
Omien vahvuuksien tunnistamisella on vaikutusta oppilaan motivoitumiseen uusien asioiden edessä. Positiivisen pedagogiikan päämääränä on tukea siinä. On kuitenkin tärkeä muistaa, ettei positiivinen pedagogiikka ole vain toimintamalli onnistumisten hetkiä varten. Sen avulla vahvistuu myös lapsen kyky sietää stressiä ja vastoinkäymisiä, sekä kyky palautua niistä. Tätä kykyä kutsutaan resilienssiksi.

Tiivistelmä / Positiivinen pedagogiikka:

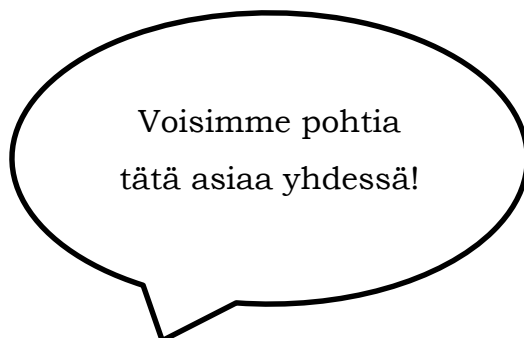
- Positiivinen pedagogiikka on näkökulman tietoista laajentamista & erityistä huomion kiinnittämistä oppilaan vahvuuksiin. Jo yrittämisestä kannattaa kehua.
- Tarvitsemme yhtä negatiivista palautetta kohden kolme positiivista palautetta.
- Positiivinen pedagogiikka parantaa oppilaan uskoa omaan itseensä & resilienssiä.

Kehu jo yrittämisestä.

Vaikka olisit eri mieltä oppilaan kanssa, ole aidosti kiinnostunut myös hänen näkökulmastaan.

Kun oppilas vastaa kysymykseen väärin, miettikää yhdessä muita vastausehtoja.

Neuropsykiatriset diagnoosit

ADHD

ADHD (attention deficit, hyperactivity disorder) on aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö. Se ilmenee keskittymisvaikeuksina sekä pulmina säädellä aktiivisuutta ja hallita impulsseja. Eri esiintymismuodoissa on hieman erilainen ulospäin näkyvä oireisto. – Tarkkaamattomuuspainotteisessa muodossa, tutummin ADD:ssa (attention deficit disorder), ilmenee toiminnanohjauksen ja keskittymisen ongelmia, mutta impulsiivisuutta tai yliaktiivisuutta ei liiemmin esiinny. Yliaktiivis-impulsiivisessa muodossa puolestaan esiintyy juuri impulsiivisuutta sekä yliaktiivisuutta, kun taas merkittäviä keskittymisvaikeuksia ei ole. Näiden yhdistetyn

muodon ADHD:ssa haasteita esiintyy kaikilla keskeisillä oirealueilla.

ADHD näkyy ulospäin eritavoin tytöillä ja pojilla. Tytöillä on yleisesti ottaen vähemmän ulospäin näkyvää häiriökäyttäytymistä ja yliaktiivisuutta kuin pojilla. Komorbiditeetti, eli useamman itsenäisen häiriön tai sairauden samanaikainen esiintyvyys, on hyvin erilaista verrattuna poikiin. Tytöt kääntyvät enemmän sisäänpäin. Tytöillä yleisemmät liitännäishäiriöt, kuten masennus ja ahdistus, voivat vaikuttaa henkilön toimintakykyyn jopa enemmän kuin itse ADHD.

Tiivistelmä / ADHD:

- ADHD on aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö.
- Se ilmenee:
 1. Keskittymisvaikeuksina
 2. Aktiivisuuden säätelypulmina
 3. Impulssien hallintavaikeuksina
- Eri ilmenemismuodoissa korostuvat eri oireet.
- Toisinaan ADHD:n liitännäishäiriöt, kuten masennus & ahdistus, vaikuttavat henkilön toimintakykyyn enemmän kuin itse ADHD.

Autismikirjo

Autismikirjo on kattokäsite, jonka alle kuuluu joukko erilaisia oireyhtymiä. Voidaan käyttää myös lyhennettä ASD, joka tulee sanoista autism specturum disorder. Nämä oireyhtymät ovat geneettisesti, neurologisesti ja kognitiivisesti toisistaan poikkeavia alaryhmiä, joiden yhteisiä piirteitä ovat toimintarajoitteet sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja kommunikaatiossa sekä käyttäytymisen mukauttamisessa ympäristön odotuksiin. Diagnostisten kriteereiden mukaan autismikirjolla olevalla henkilöllä esiintyy joustamattomia,

toistavia tai rajoittuneita käyttäytymismalleja. Lisäksi viime vuosien aikana kriteereihin on lisätty ihmisen kokemat aistipoikkeavuudet.

Autismikirjolla olevista henkilöistä 28-52%:lla voi olla myös ADHD. Lisäksi psykiatriset oheishäiriöt ovat tavallisia ASD-ihmisillä. Niistä yleisimpiä ovat ahdistuneisuus- ja mielialahäiriöt, mutta niiden diagnosoimista haastavat oireiden päällekkäisyys autismikirjon ydinoireiden kanssa.

Tiivistelmä / Autismikirjo:

- Autismikirjo eli ASD on kattokäsite geneettisesti, neurologisesti ja kognitiivisesti toisistaan poikkeaville alaryhmille.
- ASD-oireyhtymien yhteisiä piirteitä ovat:
 1. Toimintarajoitteet sosiaalisessa vuorovaikutuksessa & kommunikaatiossa
 2. Haasteet käyttäytymisen mukauttamisessa ympäristön odotuksiin
 3. Joustamattomia, toistavia tai rajoittuneita käyttäytymismalleja
 4. Aistipoikkeavuudet
- ASD-ihmisellä on melko usein myös ADHD. Lisäksi psykiatriset oheishäiriöt ovat yleisiä.

Touretten oireyhtymä

Touretten oireyhtymän virallinen nimitys ICD-10-luokituksessa on *samanaikainen äänellinen ja motorinen monimuotoinen nykimishäiriö*. Kuitenkin Touretten oireyhtymä on tätä vakiintuneempi termi, joten sen käyttäminen on yleisempää. Kyseessä on pitkäaikainen tic-häiriö, jossa esiintyy vähintään kaksi motorista ja yksi vokaalinen tic-oire. Eri-laiset väliaikaiset nykimis- eli tic-oireet ovat lapsuudessa yleisempiä mitä varsinainen Touretten oireyhtymä. Yleisesti on arvioitu, että näitä on noin 10% lapsista. Nykimisoireet eivät siis itsessään tarkoita aina sitä, että henkilöllä olisi Touretten oireyhtymä.

Tic-oire on tarkoituksettomasti toistuva, äkillinen ja nopea liike tai äänne. Liikkeistä tai lihasnykäisyistä käytetään termiä motori-

nen tic-oire, ja vokaalisilla tic-oireilla tarkoitetaan erilaisia äännähdyksiä. Nämä molemmat jaetaan vielä yksinkertaisiin ja monimuotoisiin nykimisoireisiin. Yksinkertaisia vokaalisia tic-oireita ovat yksittäiset äännähdykset, ja monimuotoisia puolestaan ovat kokonaiset lauseet tai sanat. Monimuotoisia motorisia nykimisoireita ovat pidempikestoiset liikesarjat tai liikkeet, ja yksinkertaisia taas yksittäiset liikkeet. Suurimmalla osalla ihmisistä tic-oireita edeltää *premonitory urge* eli ennakotunne. Se voi tuntua esimerkiksi somaattisena aistimuksena kyseisessä lihaksessa.

Tavallisimpia muita samanaikaisia neuropsykiatrisia tai psykiatrisia häiriöitä Tourettehenkilöillä ovat pakko-oireinen häiriö sekä ADHD. Yli 80%:lla Tourette-ihmisistä ilmenee elämänsä aikana joku psykiatrisen sairaus.

Tiivistelmä / Touretten oireyhtymä:

- Touretten oireyhtymä on samanaikainen äänellinen ja motorinen monimuotoinen nykimishäiriö
- Tic-oire on tahtomatta toistuva ja äkillinen äänne tai liike
- Tic-oireet jaotellaan monimuotoisiin & yksinkertaisiin tic-oireisiin. Diagnoosi vaatii vähintään:

Vokaalinen tic	1
Motorinen tic	2
Jokin tic-oire on kestänyt	1 vuoden

Neuropsykiatrisen oppilaan tukeminen – Konkreettisia vinkkejä

Toiminnanohjaus

Toiminnanohjauksen osa-alueet – aloitteellisuus, joustavuus, suunnittelu, inhibitio, organisointikyky sekä palautteen vastaanottaminen ja hyödyntäminen – liittyvät vahvasti toisiinsa. **Aloitteellisuus** tarkoittaa kykyä aloittaa tietty toiminta ja tuottaa ideoita. **Joustavuus** puolestaan on kyvykkyyttä muokata omaa toimintaansa ympäristön tai tilanteen vaatimusten mukaan. **Suunniteluun** lukeutuu paitsi kyky asettaa erilaisia tavoitteita, niin myös kyky muodostaa erilaisia mielikuvia toiminnoista, mitkä auttavat tavoitteen saavuttamisessa. **Inhibitio** tarkoittaa toimintayllykkeisiin vastaamisen eli käyttäytymisen säätelytaitoa. Se on kykyä vastustaa sekä ulkoisia että sisäisiä ärsykeitä. **Organisointikyky** tarkoittaa laajempaa kykyä systemaattiseen toimintaan. Kun lapsella on hyvä organisointikyky,

hän saa suoritettua erilaiset tehtävät ilman kohtuutonta energiankulumista. Mikäli lapsella on haasteita **palautteen vastaanottamisessa ja hyödyntämisessä**, hänen on vaikea hyödyntää saamaansa palautetta.

Lapsen toiminnanohjauksen tukemiseen on olemassa monia keinoja. Toimintojen ja tapahtumien **ennakointi** on avainasemassa lapsen tukemisessa. Lisäksi **toistot** sekä **järjestelmällisyys** ovat tärkeässä roolissa. Esimerkiksi ajan hahmottamista voidaan tukea käyttämällä erilaisia ajastimia, kuten Time Timeria tai tiimalasia, sekä tekemällä näkyviin selkeä päivärytmi eli **kuvallisen päivästrukturi**. Lepo, ruokailut ja ulkoilu luovat päivälle rungon. Nämä kolme asiaa tapahtuvat aina samassa järjestyksessä. On tärkeää, että strukturia myös sanoitetaan. Erilaiset muutokset päivän tapahtumissa tulee pyrkiä kertomaan oppilaalle hyvissä ajoin. Yllättäviä muutostilanteita varten on hyvä olla käytössä muutosmerkki tai -kuvakortti.

Kuva 1. Esimerkki alkuopetuksen aamun strukturista. Oppilaalle voi sanoittaa esimerkiksi ”Ensin matematiikka, sitten ulos”. (Papunet.)

Strukturoinnilla tarkoitetaan toiminnan, ajan tai paikan jäsentämistä. Päivästruktuurin lisäksi visuaalista struktuuria voidaan hyödyntää esimerkiksi siirtymätilanteiden, tai yksittäisen oppitunnin etenemisen hahmottamisen helpottamiseksi. Visuaalinen strukturi voi olla myös tekstimuotoinen. Ratkaisu siitä, käytetäänkö kuvia tukena, tulee aina tehdä oppilaiden mukaan yksilöllisesti.

1. Yhteinen opetushetki taululla.
2. Tehtäväkirja s. 36 t. 4.
3. Odota omalla paikalla.
4. Tehtävän tarkistus.
5. Läksy.

Taulukko 1. Esimerkki visuaalisesta tuntistruktuurista ilman kuvia.

Ennakoinnin ja strukturoinnin lisäksi neuropsykiatrisesti oireilevien lasten kanssa tulee kiinnittää erityistä huomiota palautteen antamiseen. Erityistä tukea vaativa oppilas tarvitsee **positiivista palautetta toiminnoista** ja asioista, joista hänen ikätoverinsa eivät enää välttämättä saa palautetta lainkaan. Positiivisen palautteen avulla **vahvistetaan** oppilaan oppimista. Palaute tulee antaa tavalla, jonka oppilas ymmärtää. Kehumisen rinnalle voi ottaa käyttöön myös yksilöllisesti suunnitellun **palkkiojärjestelmän**. Kun oppilas yhdistää oman positiivisen toimintansa mieleiseen palkkioon, saadaan vahvistettua toivottua toimintaa. Varmista, että toiminnan ja palkkion syy-seuraussuhde on oppilaalle selvä. Palkinto voi olla esimerkiksi oman lempimusiikkikappaleen kuuntelu hyvin menneen tunnin päätteeksi.

X	X	X	X	X	palkinto
X	X				palkinto
					palkinto
					palkinto

Taulukko 2. Esimerkki palkkiojärjestelmätaulusta.

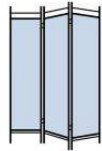
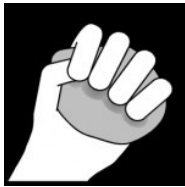
Tiivistelmä / Toiminnanohjaus:

- Toiminnanohjauksen toisiinsa vaikuttavat osa-alueet ovat:
 - Aloitteellisuus
 - Joustavuus
 - Suunnittelu
 - Inhibitio
 - Organisoitokyky
 - Palautteen vastaanottaminen & hyödyntäminen
- Oppilasta voi tukea toiminnanohjauksessa ennakoimalla, olemalla järjestelmällinen & tekemällä paljon toistoja. Pyri ennakoimaan myös muutokset.
- Visuaalisesta struktuurista on usein apua.
- Time Timer, tai muu ajastin, helpottaa toiminnallisten tilanteiden keston hahmottamista.
- Vahvista oppilaalta toivottua toimintaa kehumalla & palkitseamalla onnistumisista.

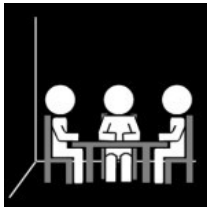
Muita tukimuotoja

Luokkatilan aistiärsykkeet, kuten valot, äänet tai hajut, voivat olla este neuropsykiatrisesti oireilevan oppilaan keskittymiselle tai toiminnanohjaukselle. Puhutaan **aisties-teistä**. Myös oppitunnin pitkä kesto voi olla este oppilaalle, joka kokee

esimerkiksi paikallaan istumisen haasteelliseksi. Oppilaalla voi olla myös tarve saada liikeaistimuksia, tai muita aistikokemuksia. Erilaisia haasteita kokevaa oppilasta voi tukea opettajana ja ohjaajana monin tavoin.

- kuulosuojaimet
- sermit
- ympäristön aistiärsykkeiden vähentäminen / mieleisten aistiärsykkeiden lisääminen
- istuintyyny ja muut apuvälineet
- tauot
- tavoitetason suhteuttaminen stressitilaan
- ongelmatilanteissa avustaminen
- tarkkaavuuden suuntaamisen ja ylläpitämisen tukeminen
- vuorovaikutus oppilaan vanhempien kanssa.

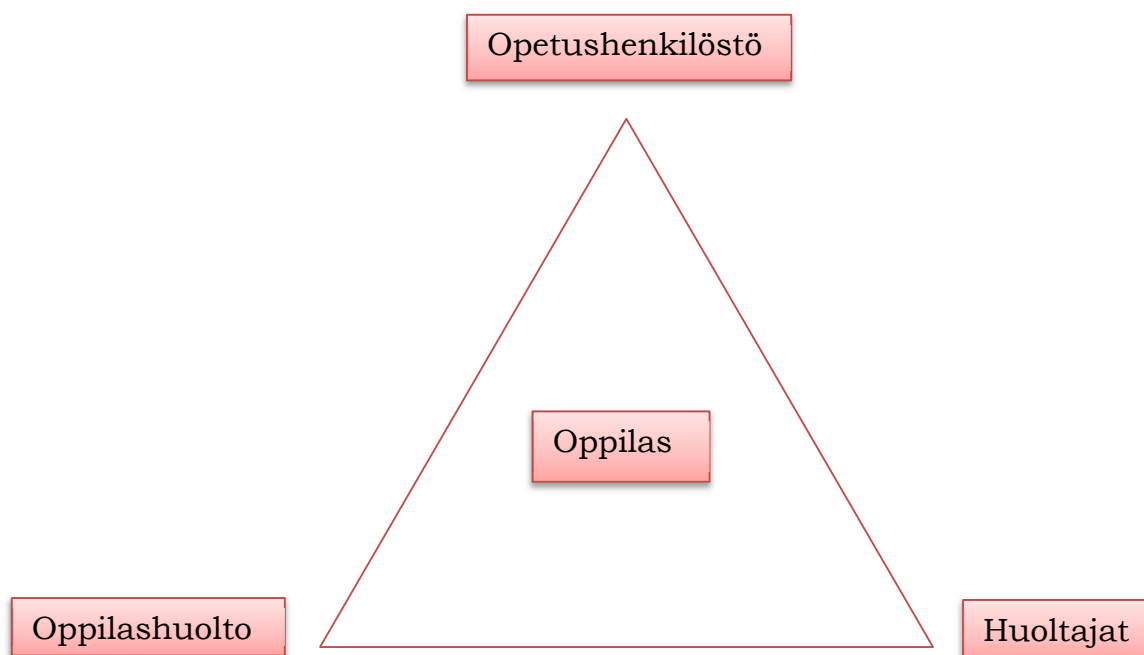
Oppilaan ääniyliherkkyyden voi tunnistaa muun muassa siitä, että hän peittää korviaan esimerkiksi tietyn äänen kuullessaan. Tällöin kuulosuojaimet tai korvatulpat voivat olla hyödyksi. Toisia oppilaita voi puolestaan häiritä muiden ihmisten liikkuminen samassa tilassa ja muut aistiärsykkeet. Tällaisen oppilaan istuinpaikan voi sijoittaa niin, että ohikulkua ja muita ärsykeitä on mahdollisimman vähän. Myös sermejä voi hyödyntää edellä mainituissa tilanteissa. Toisaalta oppilaalla voi olla myös aistihakuisuutta eli tarve saada tuntoaistimuksia tai tarve liikkua pois omalta paikaltaan.

Tällöin esimerkiksi liikkumistaukojen salliminen ja mieleisten ärsykkeiden lisääminen kyseiselle oppilaalle voivat auttaa. Mieleisiä tuntoaistimuksia voi saada esimerkiksi istuintyynyn, stressipallon tai purululun avulla. Syvätuntoaistimuksesta hyötyvillä oppilailla voi keilla sylimainoa.

On tärkeää havainnoida neurokirjolla olevan oppilaan toimintaa aktiivisesti. Missä toiminnanohjauksen osa-alueissa juuri hän tarvitsee tukea? Oppilaan tukimuodot tulee suunnitella jokaiselle yksilöllisesti.

Esimerkiksi yhdelle ääniyliherkälle oppilaalle kuulosuojaimet ovat ratkaisu, mutta toiselle ääniherkälle ne tuntuvatkin ikävältä eikä hän näin ollen voi käyttää kuulosuojaimia. Tällöin täytyy miettiä muita vaihtoehtoja, kuten toiseen tilaan siirtymistä ohjaajan kanssa.

Usein myös huoltajien kanssa keskustelu avoimesti auttaa. Heillä on yleensä paras tietotaito siitä, mitkä toimintamallit sopivat parhaiten juuri heidän lapselleen. Myös oppilashuollolta, kuten esimerkiksi koulukuraattorilta tai -psykologilta, voi pyytää tukea ja neuvoja haastavissa tilanteissa.

Kuvio 1. Oppilas on kaiken toiminnan keskiössä.

Neuropsykiatrisesti oireilevaa oppilasta tukiessa tärkeintä ovat ennakointi, strukturointi ja useat toistot. Vahvista sitä, mitä haluat nähdä enemmän - huomaa hyvä. Avoin dialogi niin oppilaan kuin oppilashuollon ja mahdollisen hoitokontaktin kanssa on avainasemassa.

Lähteet & lisämateriaalia

Balli, Doriana 2016. Role and challenges of school social workers in facilitating and supporting the inclusiveness of children with special needs in regular schools. Albania, Albania. *Academicus* (14) 170–179.

Castrén, Maija & Grönfors, Sami & Timonen, Tero & Tani, Pekka 2021. Autismikirjon häiriöt. Teoksessa Juva, Kati & Hublin, Christer & Kalska, Hely & Korkeila, Jyrki & Sainio, Markku & Tani, Pekka & Vataja, Risto (toim.) *Kliininen neuropsykiatria*. Helsinki: Duodecim. 295–319.

Dort, Martina & Strelow, Anna Enrica & French, Blandine & Groom, Madeleine & Luman, Marjolein & Thorell, Lisa B. & Biele, Guido & Christiansen, Hanna 2020. *Bibliometric Review: Classroom Management in ADHD—Is There a Communication Gap Concerning Knowledge Between the Scientific Fields Psychiatry/Psychology and Education*. Basel, Sveitsi. *Sustainability* 12 (17). 6826.

Ekollega. Psykoedukaation tueksi. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus. <<https://ekollega.fi/diginepsy/psykoedukaation-tueksi>>.

Gråsten-Salonen, Hanna & Mehtiö, Mervi 2017. Koulun sosiaalityö osana opiskeluhoitoa. Teoksessa Kananoja, Aulikki & Lähteinen, Martti & Marjamäki, Pirjo (toim.) *Sosiaalityön käsikirja*. Helsinki: Tietosanoma. 362–376.

Heino, Tarja & Hyry, Sylvia & Ikäheimo, Salla & Kuronen, Mikko & Rajala, Rika 2016. Lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syyt, taustat, palvelut ja kustannukset. HuosTahankkeen (2014–2015) päätulokset. Raportti 3/2016. Terveystieteiden tutkimuskeskus. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/130536/URN_ISBN_978-952-302-644-5.pdf>.

Karlsson, Tanja. Sähköpostihaastattelu 11.11.2022. Koulukuraattori. Aleksis Kiven koulu, Siuntio.

Käypähoito 2019. ADHD (aktiivisuuden ja tarkkaavuuden häiriö) käypä hoito -suositus. <<https://www.kaypahoito.fi/hoi50061#K1>>.

Kiilakoski, Tomi 2016. Koulu on enemmän. Nuorisotyön ja koulun yhteistyön käytännöt, mahdollisuudet ja ongelmat. Helsinki: Nuorisotutkimusseura. <https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/koulu_on_enemman.pdf>. Viitattu 27.3.2022.

Kilpeläinen, Ida 2018. ADHD- ja ADD-diagnoosin saaneet asiakkaat lastensuojelun avoimuudessa – Työntekijöiden käsityksiä palveluiden järjestämisestä. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Tampere: Tampereen yliopisto. <<https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/103584/1527749472.pdf?sequence=1&isAllowed=y>>.

Kivalo, Ina & Laakso, Heli & Roponen, Heidi 2019. Pedagoginen tuki Helsingin kaupungin perusopetuksessa. Teoksessa Oksanen, Jonna & Sollaavaara, Reetta (toim.) 2019. Esteille hyvästit. Opas autismikirjon sekä adhd- ja Tourette-oireisten lasten kasvattajille. Helsinki: Autismisäätiö.

Lapsiasiavaltuutettu. Inklusio on ihmisoikeus, muistuttaa lapsiasiavaltuutettu. <<https://lapsiasia.fi/-/tiedote-inkluisio>>.

Lastensuojelulaki 2007/417. Annettu Helsingissä 13.4.2007.

Leppämäki, Sami 2021. Touretten oireyhtymä ja muut tic-häiriöt. Teoksessa Juva, Kati & Hublin, Christer & Kalska, Hely & Korkeila, Jyrki & Sainio, Markku & Tani, Pekka & Vataja, Risto (toim.) Kliininen neuropsykiatria. Helsinki: Duodecim. 375–381.

Lämsä, Riikka & Santalahti, Päivi & Haravuori, Henna & Penttimikko, Ada & Tuulio-Henriksson, Annamari & Huurre, Taina & Marttunen, Mauri 2015. Neuropsykiatrisesti oireilevien nuorten hoito- ja kuntoutuspolut Suomessa. Kelan tutkimusosasto. Työpapereita 78/2015. Helsinki: Kela. <<https://helda.helsinki.fi/handle/10138/156274>>.

Majoko, Tawanda 2016. Inclusion of Children with Autism Specturum Disorders: Listening and Hearing to Voices from the Grassroots. Journal of Autism and Developmental Disorders 46 (4). 1429–1440. New York.

Markkanen, Pihla & Anttila, Minna & Välimäki, Maritta 2019. Knowledge, Skills, and Support Needed by Teaching Personnel for Managing Challenging Situations with Pupils. Sveitsi, Basel. International Journal of Environmental Research and Public Health 16 (19). 1–15.

Nieminen, Liisa 2010. Lasten ja nuorten tutkimus: Oikeudellinen tarkastelu. Teoksessa Lagström, Hanna & Pösö, Tarja & Rutanen, Niina & Vehkalahti, Kaisa (toim.) Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Nuorisotutkimusseura. 25–42. <https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/lasten_ja_nuorten_tutkimuksen_etiikka_web.pdf>.

OAJ 2017. Oppimisen tukipilarit. Miten varmistetaan oppimiselle ja koulunkäynnille riittävä tuki? Opetusalan ammattijärjestö OAJ. <https://www.oaj.fi/globalassets/julkaisut/2017/kolmiportaintuki_final_sivuittain.pdf>.

Oksanen, Jonna & Sollaavaara, Reetta (toim.) 2019. Esteille hyvästit. Opas autismikirjon sekä adhd- ja Tourette-oireisten lasten kasvattajille. Helsinki: Autismisäätiö.

Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013. Annettu Helsingissä 30.12.2013.

Perälä, Marja-Leena & Hietanen-Peltola, Marke & Halme, Nina & Kanste, Outi & Pelkonen, Marjaana & Peltonen, Heidi & Huurre, Taina & Pihkala, Jussi & Heiliö, Pia-Liisa 2015. Monialainen opiskeluhoito ja sen johtaminen. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinninlaitos.

Perälä, Niina-Kaisa 2021. Adhd on riskitekijä syrjäytymiselle. Verraton – Adhd:n ja kehityksellisen kielihäiriön erikoislehti. Aivoliitto. <<https://www.aivoliitto.fi/verraton/nuoruus/adhd-on-riskitekijä-syrjäytymiselle#01b967cb>>.

Pippuri, Terhi 2015. Koulun sosiaalityön asiakkuudet ja asiakasprosessit. Kvantitatiivinen tutkimus espoolaisista peruskoululaisista kuraattoripalveluissa. Sosiaalityön ammatillinen lisensiaatin tutkimus. Tampereen yliopisto: Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Saatavana osoitteessa: <<https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/98294/LI-SURI-1450689529.pdf?sequence=1&isAllowed=y>>.

Puustjärvi, Anita 2019. Neuropsykiatriset diagnoosit. ADHD. Teoksessa Oksanen, Jonna & Sollaavaara, Reetta (toim.) Esteille hyvästit. Opas autismikirjon sekä adhd- ja Tourette-oireisten lasten kasvattajille. Helsinki: Autismisäätiö. 8–10.

RIKU 2017. Syrjäytymisen monet kasvot. Rikosuhripäivystys. <<https://www.riku.fi/rikosuhripaivystys/riku-lehti/riku-lehti-3-2017/syrjäytymisen-monet-kasvot/>>.

Savikuja, Tuula 2019a. Neuropsykiatriset diagnoosit. Autismikirjo. Teoksessa Oksanen, Jonna & Sollaavaara, Reetta (toim.) Esteille hyvästit. Opas autismikirjon sekä adhd- ja Tourette-oireisten lasten kasvattajille. Helsinki: Autismisäätiö. 10–11.

Savikuja, Tuula 2019b. Neuropsykiatriset diagnoosit. Touretten oireyhtymä. Teoksessa Oksanen, Jonna & Sollaavaara, Reetta (toim.) Esteille hyvästit. Opas autismikirjon sekä adhd- ja Tourette-oireisten lasten kasvattajille. Helsinki: Autismisäätiö. 11–12.

Suomisanakirja. Laitostua. <<https://www.suomisanakirja.fi/laitostua>>. Viitattu 2.1.2023.

Talentia 2022. Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. <<https://talentia.lukusali.fi/#/reader/a6cd4fa0-38d8-11ed-90c9-00155d64030a>>.

Takala, Marjatta & Lakkala, Suvi & Äikäs, Aino 2020. Inklusiivisen kasvatuksen monet mahdollisuudet. Teoksessa Takala, Marjatta & Äikäs, Aino & Lakkala, Suvi (toim.) Mahdoton inklusio? Tunnista haasteet ja mahdollisuudet. Jyväskylän: PS-kustannus.

Ukkola, Annette & Väättäinen, Hanna (toim.) 2021. Tasa-arvo, yhdenvertaisuus ja osallisuus koulutuksessa – Katsaus kansallisiin arviointeihin. Tiivistelmät 16:2021. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. <https://karvi.fi/wp-content/uploads/2022/01/KARVI_T1621.pdf>.

Virtanen, Suvi 2021. Touretten oireyhtymä, päihdeongelmat ja päihderikollisuus. Haaste-lehti 1/2021. <<https://rikoksantorjunta.fi/-/haaste-1-2021-kriminologia>>.

Vuorinen, Kaisa 2019. Positiivinen pedagogiikka erityislasten tukena. Teoksessa Oksanen, Jonna & Sollaavaara, Reetta (toim.) Esteille hyvästit. Opas autismikirjon sekä adhd- ja Tourette-oireisten lasten kasvattajille. Helsinki: Autismisäätiö. 180–184.

Wallin, Aila 2019. Sosiaalityö koulussa: Avaimia hyvinvointiin. E-kirja. Helsinki: Tietosanoma.

Wandman, Ruth & Glazebrook, Cris & Beer, Charlotte & Jackson, Georgina M. 2016. Difficulties experienced by young people with Tourette syndrome in secondary school: a mixed methods description of self, parent and staff perspectives. BMC Psychiatry. 16. Lontoo: BioMed Central.

Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014. Annettu Helsingissä 30.12.2014.